

КИЇВ KYIW

Журнал Літератури і Мистецтва

5

ВЕРЕСЕНЬ
ЖОВТЕНЬ

1953

digitized by ukrbiblioteka.org

SEPTEMBER
OCTOBER

К И Ї В

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ДВОМІСЯЧНИК

Ч. 5.

ВЕРЕСЕНЬ-ЖОВТЕНЬ

РІК IV.

Видає В-во „Київ“ (Б. Романенчук)

Редагує Колегія

Обкладинка С. Гординського

З М І С Т

Б. Нижанківський — Нічний гість • Р. М. Рільке — Як прийшла до Росії зрада, Пісня про Правду, Пророк, 3 французьких поезій • В. Шекспір — Сонети • Сагійо Гооші — Сім поезій • Б. Нижанківський, З. Тарнавський — Проти поезії • О. Теребус — До біографії Ю. Липи • Б. Базилевич — З минулого Києва • А. Радванський — З театральних споминів • І. Алексевич — Листи перед прем'єрою • Є. М. — З нотатника • Г. Гюнтер — Краса сьогодні • 3 листів до редакції • Рецензії й огляди.

Передрук за дозволом редакції.

Просимо Шановних Передплатників конечно подавати кожнoчасну зміну своєї адреси і за зміну долучувати 10 ц. в поштових марках. Подаючи нову адресу, треба подавати і стару.

Адміністрація

K Y I W

No. 5.

SEPTEMBER - OCTOBER, 1953

VOL. IV.

The Ukrainian Literary and Art Magazine. Published Bi-monthly by

B. Romanenchuk. Editor Bohdan Romanenchuk.

Subscription: \$3.50 a year. Single copy 65 cents.

Entered as second class matter at the Post Office at Philadelphia, Pa.

Річна передплата \$3.50 — Окреме число 65 ц.

Address: KY1W 838 N. 7th St., Philadelphia 23, Pa.

Tel. WA 2-1699

Printed by "AMERICA", 817 N. Franklin Street, Philadelphia 23, Pa.

digitized by ukrbiblioteka.org

Нічний гість

Гість, не поспішаючи, закурював цигарку і, крізь дим, що обмотував його обличчя, крізь сумерк, що згустів у кімнаті, дивився на свого приятеля, як він, піднісши руки, стягав на вікно штору; хвилину маячів на фоні вікна, як хрест по заході сонця, а потім зник і тільки ледь-чутний скрип долівки вказував місце, де він стояв. Гість ждав, що його приятель зараз запалить світло, але він поволі обійшов стіл і зупинився під стіною біля столика з книжками. Його голос плів поволі, наче насилу продирався крізь темряву.

— Знаєш, з того часу, коли під час слідства мене заставляли дивитися в сліпучу лампочку, я не можу стерпіти електричного світла. У мене на столику мала лампочка з абажуром. Може це колись промине. Часом маю враження, що несподіване сильне світло могло б мене повалити на землю. Зрештою кожний з нас має якусь пам'ятку. Але це не зупиняє нас, правда? Коли можеш думати, значить — можеш діяти. Це, дорогий приятелю, засвідчуємо кожного дня. Впадеш на коліна, відчуєш тверду землю, але коли не згасла думка — ще маєш шансу. Чи не так? Ми з одного призову і наш круг мислення однаковий, а радше повинен бути однаковий. Щоб не було винятків, треба його поширювати. Як думаєш? Уже засвічую лампу, не кожний любить вести розмову потемки. Я просто так — тішуся, що ти прийшов. Правда, яке лагідне світло?

— Приємне. Я не люблю темноти, хоч, правду сказавши, вона мені не мачуха, ієраз пригорнула і врятувала. Можна положитись на твоє ліжко? Бачиш, я кілька ночей мало спав, трохи втомлений.

— Чому ж ти відразу не сказав? Хочеш — я постелю.

— Не треба. Пощо? Думаєш, буду спати? Ще висплюся. Зрештою, я б і не заснув. Поговоримо. А потім... потім я піду. Ніч коротка.

— Хочеш чаю? Я піду до кухні, за кілька хвилин буде готовий.

— Ні, не треба, не йди. А ліжко твоє вигідне, приємно витягнути свої кістки. А подушка, як у мамі.

— Може скинеш черевики?

— Черевики? За велика вигода. Ті, що мандрують, черевиків не скидають. Не клопочися, мені насправду вигідно.

— Може тебе накрити? Плащем, хочеш?

— Ні, ні! Як мене коли накриють, то, напевно, не плащем.

— Це чекає кожного з нас.

— Так.

— І це звичайна річ.

— Очевидно.

— Сьогодні, завтра чи після завтра. Хто може знати?..

— Думаєш?..

— Ніхто не знає свого призначення.

— Свого — ніхто. Життя тим і гарне, що має в собі несподіванку смерті. Народившись — дістаєш вирок. Але не говорім про це, тепер пі. Ми не філософи, говоримо, міркуємо, порівнюємо — і робимо те, що треба, що конечне, навіть тоді, коли виринає думка — проти. Ніхто з нас не самотній. Ні я, ні-ти, ні інший. Це не дискусійне, хоч дискутувати можна, але що це змінить? Напе

завдання — прямо. Сядь, увесь час стоїш, сядь біля мене на ліжку. Бачиш, я тебе запрошую, наче б не ти, а я був господарем кімнати. Ну, сідай, друже. А тепер — хто живе в кімнаті, що поруч?

— Власники мешкання. Чоловік і жінка. Він десь працює, уже немолоді. Спокійні. Мали сина, пропав. Здається, большевики розстріляли. А батьки весь час розпитують про нього. Але хто їм скаже правду? Може ти його знав, Санько — псевдо. Сидів на тому ж поверсі, що я, третя камера від моєї.

— До них хтось приходить?

— Ні.

— Вони сплять?

— Думаю, що так.

— Через стіну не чути розмови?

— Якщо говорити неголосно...

— Говорім тихіше. Хай сплять.

— Будь спокійний.

— Питали, хто до тебе прийшов?

— Чому? Вони не питають ніколи. А втім, до мене рідко хто приходить. Хата безпечна.

— Це добре, принаймні сьогодні, коли я тут. А сторож який?

— Як кожний. Добрийдень, добрийвечір — і все. Бачив, як ти йшов до мене?

— Ні, ані він, ані ніхто з мешканців. Інакше б я не зайшов до тебе.

— Розумію.

— Закуриш?

— Ні, не курю. Навіть не маю попелюшечки. Струшуй попіл на тарілку, не шкодить. Куриш „Лявенті“? Гострі?

— Люблю такі. Ах, нема, як добра цигарка! Ще в гімназії... Пам'ятаєш?

— Чому ні. „Драмки“, чотири за десять грошів. Я тоді теж курих, але тепер ні. А „єгипетські“? Але вони траплялись рідше. До такого „єгипетського“ забагато було спільників. „Дай пакнути“ — і випакали цілого, ледве можна було врятувати „цюка“. Пам'ятаєш, як одного разу, на великій перерві, до кльозету тихцем закрався бельфер — як він? — Сірма. Правдивий погром. Ти проковтнув дим, аж тобі очі повилазили. Сірма до кожного з нас: „Хухни, батяре, хухни! Покажи пальці!“ А ти навіть хухнути не міг, так тебе заткало. А худий Шишка показав йому мізинний палець. Сірма мало не урвався. Сім штук пішло до карцеру.

— Далеко воно за нами, далеко. За семи морями, за семи горами. А Шишка, знаєш, згинув минулого місяця на вулиці в Станиславові. Дістав кулю в правий бік.

— Знаю.

— Замість „авсвайсу“ завжди витягав револьвер. А тоді трохи заїзнівся. Так, друже, живемо секундами, але зате повно, багато. І краще так жити, ніж, як павук під склянкою, хоча б цілу вічність. І ми знаємо, що жити повно й багато — це стояти обличчям до смерті. Хто сильніший? Ну, хто? Будеш один — будеш переможений. Буду я один — буду переможений. Ми, друже, творимо круг, ціпкий, нерозривний круг. Ось долоня. Подаєш свою, ми разом, нас лучать наші долоні. Ми сильніші. Ти подаєш вільну долоню другові, що поруч тебе, я — що поруч мене, вони подають далі й далі. Ти знаєш і відчуваєш, що ти в цьому великому крузі ланка і що твоє завдання держати сильно обидві долоні — зліва

і зправа, так само, як їх завдання держати сильно твої, і що вони довірилися тобі, так само, як ти їм. Коли падеш у бою, долоні зліва і зправа з'єднуються над тобою, але коли вони відчують, що сила твоїх долонь слабне? Як же тоді бути?.. Як же бути їм? — розумієш? Тим, що поруч тебе, тим, що поруч них. Долоні, що поруч, тиснуть сильніше, щоб ланка не прорвалася, вони хвилюються, траплять довір'я, бо знають, відчують, що твої долоні не мають тієї сили тиску, який треба мати, щоб круг не прорвався. І вони не можуть з'єднатися над тобою, бо ти ще є. Ти ще є! Розумієш?

— Ти сказав багато.

— Я мусів сказати.

— Знаю.

— І що ж ти думаєш?

— Мене не треба переконувати. Я думав про це нераз. Згоджуюсь з тобою. Але мислі — це вихор навколо дерева. Це буря. Бачив ти розторощене дерево?

— Чи я бачив? Я бачив більше, ніж одно. Але чи через те, що буря розторощить кілька дерев, ліс перестане існувати? І це не мислі, ні, мислі знаєш, як власні пальці, їх можеш доторкнути, вони під твоєю контролею, тільки їх треба очистити від почувань. Почування породжують бурю, вони загроза мислям, вони трощать, вони!

— Справді ти так думаєш? Можна очистити мислі від почувань? Почування є матір'ю мислей. Як ти сприймаєш батьківщину? Мислею? Поки ти діткнув її мислею, не народилась вона у тебе в серці? А чим ти будеш сприймати образ батьківщини, не бачивши її? Мислею? Туга — це мисль? Кого переконаєш у тому? А що тебе поставило служити справі, кожного дня ризикувати своїм життям? Мисль? Хіба не скажеш, що ти важив „за“ і „проти“. Ніхто з нас не скаже! Де той альхемік, що очищує мислі з почувань? Ти?

— Слова, ріка слів.

— Я питаю — ти?

— Воля, воля кожного з нас.

— Договорились. Вийшли на найвищий шпиль, з якого видно все навкруги, тільки одна біда, що земля округла.

— Можеш глумитись.

— Я говорю поважно.

— Хай буде, що поважно.

— Я вразив тебе?

— О, ні! Напевно ні!

— Мені здавалось.

— Ти знервований.

— Не говори цього.

— Вибачай.

— Ох, тепер ми обидва, як два школярі, які вкінці щасливо поділилися булкою.

— Справді так.

— Ну, бачиш...

— Пожди.

— Що сталося?

— Ти чув?

— Що?

— Грюкнула брама.

— Брама?

— Так. Тепер знову.

— Ні, це на вулиці.

- На вулиці?
- Так. Якесь вантажне авто.
- Щераз.
- Воно вже проїхало.
- Тихше.
- Хочеш, я піду і перевірю.
- Ні, не треба, це справді авто. Часто так?
- Щоночі. Військовий транспорт.
- Не люблю, як коло мешкання, де ночую, загуркотить мотор.
- Я звик, хоч не дуже. Часом буджусь і підходжу до вікна.

Несподіванка завжди може трапитися.

— І не одному трапилась. Мешкання — це пастка. Обскочать, і тоді тобі залишається тільки один спосіб вийти на світ: ногами наперед. Одна радість у такій ситуації, що в той же спосіб вийдуть з тобою кілька непрошених гостей. Хоч куля ока не має, але вона слухняна. Пущена швидко і цільно, завжди виконає своє завдання. Словом — панахида.

— Угм, панахида.

— Я тобі накурив повну хату, аж сизо. Але закурю ще одного, останнього.

— А, може, таки нап'єшся чаю? Маю запарений.

— Ні, я не хочу чаю, сідай.

— Ну, добре. Говори, я слухаю.

— Скажи, — чому ти не виконав вироку?

— Я тобі скажу. Говори далі.

— Ти дуже добре знаєш, чому на неї видали вирок. Правда, що знаєш?

— Я слухаю, говори.

— Що ж тут говорити? Але — нехай. Я скажу те, що нам відома — і тобі теж. Вона під час слідства всипала кількох наших, правда? А вона багато, звичайно, знала. Зв'язкова. Ми ледве заладили діру і затерли сліди. Але чи це певне? Побачимо, як піде далі. Мене мало не накрили. Але, тут не йде про мене, я тільки так для повного образу. А головне — вона вийшла, її випустили. Думаєш, за її гарні очі? Я знаю, можна заломитися, на це є способи.

— Говори.

— І вона жінка. Але чи ти знаєш, що вона після виходу ~~на~~ волю була з ними в контакті? Знаєш? Не хочеш відповісти?

— Говори.

— Я тебе питаю — знаєш?

— Тепер знаю.

— Тепер?

— Так.

— Добре. Її, очевидно, змусили. Має батька, має маму. Може, ще когось. Але це жадне виправдання. Нема аргументу, щоб виправдати зраду, як нема аргументу, щоб виправдати свідоме невиконання наказу. Вона була в нашому крузі, вона знала його засади, була одною з ланок, — як і ти. Де вона?

— Не знаю.

— Не знаєш?

— Ні.

— Пірнула. У батьків її нема.

— Нема.

— Батьки не скажуть, а може й не знають. Одначе ми її знайдемо. Крапка. А тепер скажи, чому ти не виконав вироку?

— Не міг.
— Не міг?
— Вона — моя наречена.
— Наречена?..
— Так.
— Ніхто про це не знав?
— Ніхто.
— Але ти наказ прийняв.
— Хіба інакше могло бути?
— Ну?
— А потім — не міг.
— Аж так?
— Не питай.
— Ще одне...
— Не питай уже!
— Ну, добре, добре, сідай — і тихіше. Справа ясна.
— Говори просто.
— На тебе є вирок...
— Далі.
— Що ж далі?
— Коли?
— Сьогодні.
— Хто?
— Ти сам.
— Такий був вирок?
— Чи такий?.. Не вимагай від мене відповіді, добре?
— Добре.
— Маєш чим?
— Лежить під подушкою.
— Це все. Вже сіріє.
— Сіріє, минула шоста.
— Брама буде відчинена?
— Напевно. Піти з тобою?
— Ні, я сам. І ще одне: не роби клопоту тим за стіною. День довгий.
— Будь спокійний.
— Подай руку.
— Щасливо, приятелю.
— Бувай, друже.

Єдиною людиною, яка розумно поводитьсь, є мій кравець. Він кожного разу бере з мене нову міру, коли шиє мені нове вбрання. Тимчасом усі критики завжди підходять до моїх творів із старою міркою, думаючи, що вона завжди буде добра. Б. Ш о в

Як прийшла до Росії зрада?

Я маю тут ще одного приятеля в сусідстві. Це русявий, спараліжований чоловік, що постійно, як літо так зима, сидить на своєму стільці біля вікна. Він може виглядати дуже молодого, в його настороженім обличчі є часом щось хлоп'яче, але бувають дні, коли він старіється, хвилини проходять над ним наче роки, і нагло він стає старцем, якого мутні очі майже зовсім позбавлені життя. Ми знаємося вже дуже довго. Зразу ми тільки поглядали один на одного, потім усміхалися мимовільно, від року поздоровляємо один одного і бозна відколи оповідаємо собі різні речі, без вибору, як події проходять.

— Добрийдень, — закликав він, коли я переходив попри його вікно, що все ще, багатої і тихої осени, було відчинене. — Давно я вас уже не бачив.

— Доброго здоров'я, Евальде! — Я підійшов до його вікна, як це я робив завжди, коли переходив попри його хату. — Я виїжджав.

— Де ж ви були? — питав він повними нетерпеливості очима.

— В Росії.

— О, так далеко! — казав він, випростовуючись на своєму стільці. — А що це за край — Росія? Дуже великий, правда?

— Так! — відповідав я, — великий і крім того...

— Чи я гупо спитав? — усміхнувся Евальд і почервонів.

— Ні, Евальде, навпаки, коли ви питаєтесь, що це за край, я це різно розумію. Наприклад, з чим Росія межує.

— На сході? — вкинув мій приятель. Я подумав:

— Ні.

— На півночі? — допитував він.

— Бачите... — впало мені на думку, — відчитування мапи змилило людей. Там усе рівне й плоске, і коли вони визначили чотири сторони світу, здається їм, що вже все зроблено. А тимчасом якийсь край, це не звичайний собі атлас. Він має гори й безодні.

— Гм! — застановився мій приятель. — Ви маєте рацію. З чим могла б Росія з цих двох сторін межувати?

Нагло він змінився на блішчч і виглядав наче хлопець.

— Ви це знаєте! — сказав я.

— Може з Богом?

— Так! — потвердив я. — З Богом.

— Ага! — хитнув він головою на доказ, що зрозумів. Але потім засумнівався.

— А Бог, це якась країна?

— Я не думаю, — відповів я, — але в примітивних мовах різні речі мають ту саму назву. Це є країна, значить Бог, і той, що нею володіє, теж називається бог. Примітивні народи часто не вміють відрізнити свого краю від свого царя. Обидва є великі й добрячі, страшні і великі.

— Розумію, — сказав повільно чоловік біля вікна. — І можна помітити в Росії це сусідство?

— Його можна помітити при всяких нагодах. Вплив Бога

дуже могутній. Скільки можна принести з Європи — речі з заходу — це камені.

— Між ними дуже коштовні камені, але тільки для багатих, т. зв. „освічених“, тимчасом з того боку приходить хліб, яким живиться нарід.

— Цього має нарід подостатком?

Я завагався:

— Ні, так не є, імпорт хліба з бога через певні умовини утруднений. — Я старався відтягнути його увагу від цих думок.

— Але люди багато прийняли із звичаїв того широкого сусідства. Наприклад, увесь церемоніал. До царя говорять подібно як до Бога.

— Ага, отже не говориться: ваша високосте?

— Ні, обидвох називають батюшками.

— І клякають перед обидвома?

— Так, падуть на землю, б'ють поклони, плачуть і кажуть: „грішний я, прости мені батюшко“. Німці, які це бачили, кажуть, що це негідне рабство. Але я інакше думаю про те. Що значить падати на коліна? Можна пояснити: маю глибоку пошану. Але німець думає, що для цього досить відкрити голову. Але ж поздоровлення, поклін, теж свого рода вирази того самого скорочення, яке постало в краях, де не було так багато простору, щоб кожний міг пожитися на землі. Тільки ж тих скорочень згодом вживають механічно, не усвідомлюючи їх значення. Тому добре є, де ще є для цього досить простору і часу.

— Так, якби я міг, я також клякав би, — мавив каліка.

— Але в Росії, — говорив я далі, по короткій мовчанці, — від бога приходить іще багато дечого іншого. Мається враження, що від бога походить всяка новість, кожна одежа, кожна страва, кожна чеснота, але й кожний гріх мусить мати від нього дозвіл, заки ввійде в уживання.

Хворий дивився на мене майже переляканий.

— Це тільки казка, на яку я покликуюся, — поспішив я заспокоїти його, — так звана „біліна“, щось, що було, по-нашому. Я вам розкажу коротенько її зміст.

Я сперся на вікно, а хворий, закрив свої очі, як завжди, коли починалась якась історія.

— Цар Іван Жажливий захотів наложити на сусідніх князів данину і загрозив їм війною, коли вони не вишлють золото до Москви, білого міста. Князі, відбувши нараду, відповіли однозгідно:

— Даємо тобі три загадки. Прийди того дня, який назначимо, на Схід, до білого каменя, де ми будемо зібрані, і розгадай ті три загадки. Коли розгадки будуть правильні, дамо тобі дванадцять бочок золота, якого ти від нас жадаєш.

Подумав цар Іван Васильович, але йому перешкодили дзвони його білого міста Москви. Тоді він скликав своїх учених і радників і кожного, хто не міг відповісти на питання, наказав відвести на велику червону площу, де була тількищо збудована церква Василя Голого, і просто стягти голову. На такій роботі час зійшов йому так швидко, що він нагло знайшовся в дорозі на Схід, до білого каменя, де ждали на нього князі. Він не розгадав ніодної загадки, але подорож була довга і завжди ще була можливість стрінати якогось мудрого, бо тоді багато мудрих втікало від своїх королів, які мали звичай втинати їм голови,

коли вони показалися їм не досить мудрими. Але такого не було видно. Одного ранку побачив він старого бородатого мужика, який працював при будові церкви. Він уже дійшов був до даху і прибивав малі дощинки. Але дивне було, що мужик цей щоразу сходить униз і бере по одній дощинці, які лежали нарізані на землі, замість узяти відразу більшу кількість у свій довгий кабат. Він мусів отак постійно лазити сюди й туди і не було ніяких виглядів, що він таким способом винесе колинебудь цілі сотні тих дощенок на їх місце. Цар став тому дуже нетерпеливий:

— Дурню, — крикнув він (так називають у Росії переважно мужиків), — ти повинен повно навантажитись своїми дощинками і аж тоді вилазити на церкву, це було б багато простіше.

Мужик, що саме зійшов був униз, зупинився, прислонив очі рукою і відповів:

— Це вже ти залиши мені, царю Іване Васильовичу, кожний знає сам своє ремесло найкраще, але коли ти вже сюдою переходиш, хочу тобі сказати розв'язку трьох загадок, які ти будеш мусіти розгадати на білому камені, на Сході, зовсім недалеко звідси. І він сказав цареві розгадки одну по одній. Цар був такий здивований, що ледве здогадався подякувати.

— Що я тобі маю дати в нагороду, — запитав нарешті.

— Нічого, — відповів мужик, взяв одну дощинку і вже хотів лізти по драбині.

— Стій! — наказав цар. — Так не йде, ти мусиш чогось хотіти.

— Коли так, батюшко, коли ти наказуєш, то дай мені одну з дванадцяти бочок золота, яке ти одержиш від східних князів.

— Добре! Дам тоді одну бочку золота, — згодився цар — і поїхав скоро, щоб не забути розгадки, поки доїде.

Пізніше, коли цар вернувся зі Сходу з дванадцятьома бочками золота, він замкнувся в своїй палаті в Кремлі і висипав золото, бочка за бочкою, на блискучу підлогу, аж виросла правдива гора золота, яка кидала велику чорну тінь на залю. В захопленню випорожнив і дванадцятую бочку. Він хотів її знову наповнити, але йому стало жаль відбирати стільки золота з величезної купи. Він пішов уночі на подвір'я, наповнив три четвертини бочки піском, а решту золотом і другого дня рано вислав післанця в далекі сторони Росії, де старий мужик будував свою церкву. Коли цей побачив післанця, зійшов з даху, який ще далеко не був готовий, і сказав:

— Ти не мусиш іти ближче, мій приятелю, вертайся назад із своєю бочкою, в якій є три чверті піску і тільки скупа одна чвертина золота. Я його не потребую. Скажи своєму цареві, що дотепер в Росії не було зради, але він сам собі винен, коли побачить, що не може здатися на жадну людину. Він бо показав, як зраджувати, і тепер його приклад буде по всі віки в цілій Росії наслідуваний. Мені не треба золота, я можу і без нього жити. Я не бажав від нього золота, тільки правди і справедливости. Одначе він мене обдував. Скажи це своєму жадливому цареві Іванові Васильовичу, що сидить у своєму білому місті Москві в золотій одежі, але із злою совістю.

По якійсь хвилині їзди післанець оглянувся: мужик і церква зникли. Не було також нарізаних дощенок, всюди була гола рівнина.

Післанець пігнав, переляканий, чимдуж до Москви, прибіг задиханий до царя і розказав йому досить безладно, що трапилося і що здогадний мужик був ніхто інший, тільки сам Бог.

— Але чи він мав рацію? — сказав мій приятель ледве чутно, коли моя історія закінчилася.

— Можливо, — відповів я, — але знаєте, нарід є забобонний. Та я вже мушу йти, Евальде.

— Шкода, — сказав каліка. — Може розкажете мені знову незабаром якусь історію?

— Дуже радо, але під одною умовою, — сказав я, підійшовши знову до вікна.

— А саме? — здивувався Евальд.

— Мусите все при нагоді оповісти всім дітям в сусідстві, — просив я.

— О, діти так рідко приходять тепер до мене.

— Вони прийдуть, — потішав я його. — Видно, що в останніх часах ви не мали охоти їм щонебудь оповідати, і може й не мали що, або мали забагато. Але колись хтось знає якусь правдиву історію, то думаєте, що вона може залишитися в тайні? Ну, до побачення!

З тим я відійшов. А діти почули ту історію ще того самого дня.

Переклав **Б. Николін**

Р. М. Рільке

Пісня про правду

Коли я наступного разу переходив попри Евальдове вікно, він кивнув мені й усміхнувся.

— Чи ви обіцяли дітям щось певне?

— Якто? — здивувався я.

— Адже коли я їм оповідав історію про Ігора, вони жалувалися, що в ній немає нічого про Бога.

— Що? Історія без Бога? Як це може бути? — злякався я, але потім пригадав собі: — Справді, так і є, оскільки я собі пригадую, ця історія нічого не оповідає про Бога. Не розумію, як це могло статися; якби хтось вимагав від мене такої історії, мені здається, що я думав би ціле своє життя без успіху...

Мій приятель посміхався з мого завзяття.

— Не потребуєте тим хвилюватись, — перервав він мені добродушно. — Я думаю, що ніколи не можна знати, чи в якомусь оповіданні є Бог, поки воно ще зовсім не закінчене. Бо коли б ще тільки двох слів бракувало, а навіть, коли б після останнього слова була павза — Бог все ще може прийти.

Я притакнув, а каліка промовив іншим топом:

— Знаєте, може, ще щось про тих співаків?

Я вагався.

— Так, але може б ми радше говорили про Бога, Евальде?

Він похитав головою.

— Я так хотів би почути щось більше про тих особливих співаків. Я не знаю, звідки це береться, але я завжди думаю собі, якби

так якийсь зайшов сюди до мене, — і він звернув голову в сторону дверей. Але його очі повернулися заклопотані знову до мене. — Та це неможливе, — поправився він скоро.

— Чому неможливе, Евальде? Вам може трапитись не одне, що іншим людям, які мають здорові ноги, залишається недоступним, бо вони попри багато дечого проходять мимо, а від дечого відкають. Бог вас призначив, Евальде, бути спокійною точкою серед цієї метушні. Чи ви не відчуваєте, як усе вирує довкруги вас? Інші здоганяють дні і коли один з них доженуть, то стають такі задихані, що взагалі не можуть з ним говорити. Але ви, мій друже, сидите собі спокійно при вікні і ждете; а тому, хто жде, все щось трапляється. Ви маєте зовсім іншу долю. Подумайте, навіть Іберійська Мадонна в Москві мусить виходити із своєї каплички й їхати чорним повозом у чотири коні до тих, які щось святкують, христини чи смерть. А до вас усе мусить прийти.

— Так, — сказав Евальд з якоюсь чужою усмішкою, — я навіть не можу вийти назустріч смерті. Багато людей знаходить її в дорозі. Вона боїться зайти до них додому і викликає їх у чужину на війну, на високу вежу, на хиткий міст, у дику околицю або в божевільня. Більшість приносить собі її додому на плечах, не помічаючи того. Бо смерть повільна; якби люди їй так безупинно не докучали, то, хто знає, може вона заснула б.

Хворий подумав хвилину і продовжував з деякою гордістю:

— Але до мене вона мусітиме прийти сама, коли мене захоче. Сюди, до моєї малої ясної кімнати, де так довго держаться квіти, по цьому старому килимі, повз стару шафу, між столом і краєм ліжка (а це не так легко сюдою пройти) аж до мого старого, любого широкого крісла, яке потім, либонь, помре разом зі мною, бо воно, так сказати б, жило зі мною. І все це вона буде мусіти зробити звичайно, без шуму, нічого не перекинувши і нічого незвичайного не затіявши, наче б прийшла у відвідини. Ця обставина робить мені мою кімнату особливо близькою. Все те відбудеться тут, на цій вузькій сцені, тимто й останній акт не буде дуже різнитися від інших подій, які тут відбувалися і відбуваються. Мені ще в дитинстві видавалося дивним, що люди якось інакше говорять про смерть, ніж про всі події, і це тільки тому, що ніхто не скаже, що з ним потім діється. Але чим різниться мерлець від людини, яка стає поважною, байдужою до часу і замикається в собі, щоб спокійно роздумувати над чимсь, що її вже здавна мучить. Між людьми не можна собі навіть „Отченаш“ пригадати, не те, що думати про якісь таємні речі, яких суть не в словах, але в подіях. Треба відійти геть, в якусь недоступну тишину, і, може, мертві є саме такими, що відійшли, щоб роздумувати над життям.

Настала коротка мовчанка, яку я перервав словами:

— Я мушу згадати про одну молоденьку дівчину. Можна сказати, що вона в перших сімнадцяти роках свого веселого життя тільки споглядала. Її очі були такі великі і самостійні, що все, що вони бачили, впивали в себе, а життя в тілі молодої істоти, незалежно від того, кормлене простими, внутрішніми пошептами, постійно розвивалося. Але вкінці того часу якась занадто нагла подія розбила це подвійне, ледве доторкаюче себе життя, очі рівночасно запалися всередину і цілий тягар зовнішності запався через них у темне серце, а кожний день падав з такою нагальністю в глибокі, бездонні погляди, що в вузьких грудях розбивався, як скло. Тоді молода дівчина стала бліда, почала хворіти, шукати самотності,

роздумувати і врешті шукати тієї власне тиші, в якій, мабуть, думок не можна непокоїти.

— Як вона померла? — запитав тихо мій приятель трохи захриплим голосом.

— Вона втопилася. В глибокому тихому ставі. На його поверхні постали великі круги, що повільно розходилися аж попід білі водяні лілеї, так що ці плаваючі квіти сколихнулися.

— Чи це теж якесь оповідання, — запитав Евальд, щоб не продовжувати мовчанки після моїх слів.

— Ні, — відповів я, — це почування.

— Але чи не можна б цього почування передати дітям?

Я подумав:

— Можливо, що так.

— А яким способом?

— Іншим оповіданням, — сказав я і почав розповідати:

— Це було в ті часи, коли Україна*) боролася за свободу.

— Вибачайте! — сказав Евальд, — як це розуміти: чи нарід хотів увільнитися від царя? Це не буде згідне з тим, що я собі думаю про Росію, а також із вашими попередніми оповіданнями. В такому випадку я волів би не слухати вашої історії, бо я люблю той образ, який я собі витворив про ті речі, що там, і хотів би його зберегти непошкодженим.

Я мусів засміятися і заспокоїв його:

— Польські пани (я це повинен був відразу сказати) були володарями Південної Росії, у тих тихих, самотніх степах, які називають Україною. Вони були тверді володарі. Їх гнет і захланність жидів, які в своїх руках мали навіть церковні ключі, і тільки за заплатою видавали їх віруючим, були причиною, що молодечий нарід довкруги Києва й угору Дніпра став утомлений і задуманий. Саме ж місто, святий Київ, де Русь спочатку чотирьома сотнями церковних бань говорила сама за себе, щораз більше замикалося в собі, спалювалося в пожарах, наче в наглих, блудних думках, за якими ніч стає ще більш безкрая. Нарід у степах не знав добре, що діялося. Але опановані дивним неспокоєм сивоволосі діди виходили вночі із хат і мовчазно споглядали на високе, вічно безвітрянне небо, а вдень можна було бачити постаті, що з'являлися на вершках курганів, які у вижиданні височіли над плоскою даллю. Ті кургани — це могили минулих поколінь, вони розтягнулися по цілому степу, закам'янілим, сплячим ударом хвиль. І в тій країні, де могили є горами — люди є безоднями. Глибоке, темне і мовчазне є населення і їхні слова є тільки слабим, хитким мостом над їхнім справжнім буттям. Часом зриваються темні птахи з курганів. Інколи вдирають дикі пісні в дрімаючих людей і глибоко зникають у них, а птахи губляться в піднебних просторах. Куди оком глянути, все здається безкраїм. Навіть дома не встиг захистити перед тією безкрайністю; в маленьких вікнах повно її. Тільки в темніючих хатніх кутах стоять старі ікони, наче Божі милеві стовпи, і блиск слабого світла проходить їх рямами, наче заблукана дитина у зоряну ніч. Ці ікони — це єдина опора, єдиний надійний дороговказ, без якого ніюдин дім не може існувати. Вони завжди потрібні: коли одні знищує старість або деревоточина, інші — коли хтось жениться і прикрашує ними свою хату, або коли хтось, як наприклад старий Оврам, умирає з бажанням забрати з собою у схреще-

*) В оригіналі — Південна Росія. — О. Р.

них руках святого Николая Чудотворця, мабуть на те, щоб порівняти з тим образом небесних святих і пізнати серед них найбільш шанованого.

От чому Петро Якимович, швець по званні, малює теж ікони. Коли він утомиться однією роботою, тоді, перехристившись тричі, береться за другу, але він завжди береться за молоток і шитво з тією самою побожністю, що й за малювання.

Тепер він уже старий, але ще досить міцний. Плечі, які мусить згинати над чоботами, випростовує над образами, через те зберіг добру поставу і певну рівновагу в раменах і крижах. Більшу частину свого життя він провів цілком самотно, не мішаючись до того неспокою, який поставав унаслідок того, що його жінка родила йому дітей, а ті вмирали або одружувались. Вперше на сімдесятому році життя Петро зацікавився тими, що залишилися в його домі і яких він тільки тепер трактував як справді присутніх. Це були: його жінка Акилина, тиха і скромна особа, яка майже цілковито посвятилася дітям, і син Олексій, що, народившись досить пізно, мав щойно сімнадцять років. Петро хотів його навчити малярства, бо бачив, що сам скоро вже не справиться з усіма замовленнями, однак дуже скоро закинув навчання. Олексій намалював Пречисту, але його твір так дуже відбігав від строгого і правдивого перовозору і скидався радше на образ Маріянни, доньки козака Голокопитенка, тобто до чогось зовсім грішного, що Петро, часто христившись, поспішно перемалював зневажену дошку на св. Димитрія, якого з якихсь невідомих причин ставив понад усіх інших.

Олексій більше й не пробував малювати. Коли батько не доручав йому позолочувати авреолі, він найчастіше перебував у степу і ніхто не знав де. Ніхто теж не задержував його дома. Мати дивувалася, але боялася з ним говорити, наче б він був чужинцем або урядником. Сестра біла його, як довго він був дитиною, а тепер, коли Олексій виріс, погорджувала ним за те, що він її не бив. Але й у селі не було нікого, хто цікавився б хлопцем. Маріянна, козакова дочка, висміяла його, коли він їй сказав, що хоче з нею женитися, а інших дівчат Олексій не питавав, чи хотіли б мати його за нареченого. На Січ до заporожців ніхто не хотів його взяти, бо всі уважали його за слабовитого і, мабуть, ще за надто молодого. Одного разу він утік до найближчого монастиря, але ченці його не прийняли, так що йому залишився тільки степ, широкий, хвилюючий степ. Якийсь мисливець подарував йому одного разу стару рушницю, яка Бог знає, чим була наладована. Олексій тягав її завжди з собою, але ніколи не стріляв. По-перше тому, що хотів заощадити набій, а потім — не знав навіщо. Одного тихого й погідного вечора па початку літа сиділи всі разом при нетесаному столі, на якому стояла миска каші. Петро їв, а решта дивилася на нього і чекала на те, що він залишить. Нагло старий задержав ложку в повітрі, і витягнув широку, зів'ялу голову в напрямі світляної смуги, що йшла від дверей, і скісно падала через стіл у сумерк. Усі насторожились. Знадвору, по стінах хати чути було якесь шарудіння, наче б якась нічна птаха тихенько зачіпала крилами за крокви, але сонце тількищо зайшло, а нічні птахи зрідка залітали аж у село. Та ось знову причулось, наче якийсь великий звір ходить довкола хати, і від усіх стін чути було його шукаючі кроки. Олексій тихо підвівся з лавки, але в тому ж моменті двері заслонило щось високе й чорне. Воно витиснуло вечір та внесло до хати ніч і цілою своєю величиною посувалося непевно вперед.

— „Остап“, — сказала погана дочка злим голосом. Тепер пізнали його всі. Це був старець, один із тих сліпих кобзарів, що проходили села з дванадцятиструнною бандурою та співали про велику козацьку славу, про їх відвагу й вірність, про їх гетьманів Кірдягу, Кукубенка, Бульбу та про інших героїв, так що всі його радо слухали. Остап уклонився трічі глибоко в тому напрямі, де здогадувався ікони (це була Знаменська, до якої він так підсвідомо повернувся), опісля сів біля печі і запитав тихим голосом:

— До кого ж я потрапив?

— До нас, батеньку, до Петра Якимовича, шевця, — відповів приязно Петро. Він дуже любив спів і тішився цими несподіваними відвідинами.

— Ага, до Петра Якимовича, того, що малює образи, — сказав старий, що хотів теж показатися ввічливим.

І тоді стало тихо. На довгих шістьох струнах зродився звук, що зростав і спадав рівномірно і втомлено шістьма короткими струнами. Це повторювалося в щорах швидших тактах, так що вкінці треба було замикати очі, в страху, що звук у шаленому бігу зростаючої мелодії раптом десь обірветься. Врешті пісня урвалася та дала місце гарному, сильному кобзаревому голосові, який виповнив небаром цілий дім та приманював людей із сусідніх хат, що збиралися під дверима та коло вікон. Цим разом одначе кобзар не співав про героїв. Вже слава Бульби, Остриниці та Наливайка була запевнена. По всі часи вславилася козацька вірність. Не про їх героїські діла співалося сьогодні. І глибоко дрімав танець у слухачів, бо ніхто не рушив ногою і не підносив руки угору. Всі голови, як і Остапова, були похилені й обважнілі від сумної пісні.

— Нема правди в світі. Правда! Хто може її знайти? Нема правди в світі, бо вона підкорилася законам неправди.

— Сьогодні правда закута в кайдани, а неправда сміється з неї, ми це бачили, і сидить з панами в золотих палатах, і сидить з панами в золотих кріслах. Правда лежить на порозі і плаче, а неправда і зло гостюють у панів; вони запрошують їх, сміючись, у свої палати та частують чашею меду.

— О, правдо, мати, матінко моя, може ще прийде чоловік з вірними крилами, що схоче бути справедливий, і тоді, щастя йому, Боже. Він єдиний буде спроможний улегшити дні правді!

Важко підносилися голови і на обличчях усіх стояла мовчанка. Це відчули й ті, що хотіли говорити. По короткій і поважній тиші почалася знову гра на бандурі, цим разом уже більше зрозуміла для зростаючої товни. Три рази співав Остап пісню про правду. І кожного разу інакше. Коли за першим разом це була скарга, то за другим разом обурення, а потім, коли кобзар з високо піднесеним чолом проспівав її утретє, неначе кидав короткі накази, дикий гнів виривався з тремтячих слів, огортав усіх та поривав їх у широке, але в той же час і тривожне захоплення.

— Де збираються чоловіки? — спитав молодий селянин, коли співець підвівся.

Старий, що знав про всі рухи козаків, назвав поблизьку місцевість. Швидко розбіглися чоловіки, чути було короткі наклики, брязкіт зброї, а перед дверима плакали жінки. Годину пізніше відділ озброєних селян ішов у напрямі Чернигова. Петро палив кобзареві склянку меду в надії, що довідається від нього чогось більше. Старий сидів і пив, але на різні занити шевця давав лише короткі

відповіді. Потім подякував і пішов. Олексій провів сліпця через поріг, а коли вони були самі надворі, Олексій спитав:

— Чи всі можуть йти на війну?

— Всі, — сказав старий і зник, приспішуючи ходи, наче б бачив уночі.

Коли всі спали, Олексій зліз з печі, де лежав одягнений, узяв свою рушницю і вийшов. На дворі почув нагло, що хтось його обняв і ніжно поцілував у голову. В місячному сяєві він зараз пізнав Акилину, що спішно попрацювала до хати.

— Мамо! — закликав він здивовано, але йому стало якось дуже ніяково. Хвилину вагався. Десь відчинилися двері, а поблизу завив собака. Олексій закинув рушницю на плече і твердо пішов уперед, сподіваючись дігнати чоловіків ще перед світанком. У хаті всі поводитися так, наче б не помічали неприсутности Олексія. Лише коли всі сідали за стіл, і Петро побачив порожнє місце, він устав щераз, пішов у кут і запалив свічку перед Знаменською. Одну зовсім тоненьку свічку. Погана дочка здвигнула раменами.

А тимчасом старий сліпець Остап ішов уже другим селом та тихим ніжним голосом починав пісню про Правду.

Каліка ждав ще хвилину. Потім подивився здивовано на мене:

— Ну, і чому не закінчуєте? Це ж, як у тому оповіданні про зраду. Той старий — то був Бог.

— О, а я того не знав, — сказав я, здригаючись.

Переклав О. Р.

Райнер Марія Рільке

ПРОРОК

Широко розкриті у видіннях,
в огнеблисках від судних розправ,
що його не нищать у горіннях, —
очі ці, заховані у тінях
брів навислих. А в його глибінях
вже слова стають до лав,

не його (його були б даремні,
він ощадно б їх ховав на дні),
інші, важчі: груди криці, кремні,
як вулкан, він стоплює в огні,

аж їх вибух уст порозкидає,
що кленуть, кленуть на всі світи,
в час, коли чоло його шукає,
як чоло собаки, т е нести,

що Господь з чола свого здіймив:
Той це, Той це, що його всі гнали,
та під знак його на шляху стали,
що на Нього вказує: весь гнів.

П О Е Т

Ти тікаєш, годино, без тями.
Помах крил твоїх палить огнем.
Тільки ж: що я з моїми устами,
що з ніччю моєю, з днем?

Де місце, житло моє?
Любки й дому собі не найду я.
Кожна річ, що себе їй дарую,
багатіє й мене роздає.

З французьких поезій Рільке

*

Як Богу співаєш ти,
стрічаєш мовчання Бога.
Можеш ти підійти
до Бога лиш мовчазного.

Цей виміни незглибний чар
заодно нас бентежить,
він тільки янголів дар,
що нам не належить.

*

Що значила б ніжність ласк,
коли б не була спроможна,
лагідна й непереможна,
сповняти острахом нас?

Міць, захована в ній,
вища над все насилля,
коли надходить, не сила
ставити опір їй.

Переклав С. Гординський

Вільям Шекспір

С О Н Е Т И

LX

Неначе в морі хвилі нестриманні,
Години пробігають наших днів
Одна по одній в ревному змаганні
Пробитися до власних берегів.

І все народжене в обнови світла
Повзе до зрілости — її окрас,
Аж поки міць надщербиться розквітла
І дань свою розіб'є щедрий час.

Він юности гамує рвійні лети,
Врізає зморшки на чоло ясне,
Найкращі в світі нищить раритети, —
Його коса нічого не мине.

І тільки вірш мій римами дзвінками
Твій образ від заглади берегтиме.

LXXI

Смутись не довше, коли я помру,
Ніж поки дзвін печальною луною
Звістить людей, що в землю прастару
Я втік од світу мешкати з червою.

А також ці читаючи рядки,
Забудь про руку, що дружила з ними,
Як має тьмарити твої думки
Про мене спогад болями гіркими.

Тож вірш оцей проглянувши, минай
Моє ім'я тоді, немов незнане,
І не повторюй більш його — нехай
З моїм життям любов твоя зів'яне, —

Щоб світ лукавий сліз твоїх біду
Не висміяв, коли я відійду.

LXXXI

Чи я діждусь надгробок вам складати,
Чи ви мене побачите в труні, —
Згадки про вас не знатимуть затрати,
Коли не стане й сліду по мені.

Віки затерти образ вас безсилі.
Мене ж, як я піду, обійме тлінь,
Бо я лежатиму в простій могилі,
А ви в очах прийдешніх поколінь.

Мій ніжний вірш вам пам'ятником буде;
Він читачів незнаних ще позве,
І свідчення про вас повторять люди,
Як вимре світ, що в наші дні живе.

В людських устах, де вічний дух не гасне,
Мій твір з'єднав життя вам понадчасне.

CII

Люблю я більше, менше тільки вам
Помітно, як любов моя зростає:
Вона бо в того, мов продажний крам,
Хто скрізь її безмірно вихваляє.

Любов була нова нам навесні,
Коли її я славив без вагання.
Так Філомель розлунює пісні
В початку літа й мовкне в досягання.

Не через те, що літній чар потах,
Бо в ніч не прийде ще далека стужа,
Лиш музика, розлившись по гілках
В усіх довкіллях, робиться байдужа.

Так часом я спиняю власний спів,
Щоб він для вас набридлим не бринів.

Якщо нема новин, а те, що є,
 Було раніш, і розум нам щоднини,
 Як вимисел, повторно подає
 Народження колишньої дитини, —

Назад би я проглянути хотів
 Доріг п'ятсот у сонця перед нами
 І там знайти між скарбами майстрів
 Твій перший образ, творений словами.

Тоді б дізнався я, що давній світ
 Казав про чар твій, непідвладний тліні,
 Чи кращі стали ми, чи в них був цвіт,
 Чи прагнення лишились нам незмінні.

Та певен я — всі вигадки хвали
 Майстрі колись для гірших роздали.

Переклади О. Зуєвського

Із японської поезії

Саріґо Гооші

С І М П О Е З І Й

I.

В човні моєму, що
 По соляних шляхах
 На повне море мчить,
 Я чую слабо
 Дикої гуски крик.

II.

Молитва, що біжить
 Із дзвону подзвоном,
 Де мій скінчився сон,
 Ло, десять раз я вимовляв
 Достойне ім'я.

III.

І якщо знаю я,
 Що дійсність завжди не
 Дійсна,
 Як можу я признати,
 Що сні є сні?

IV.

Наляканий
 Криком лиш одним
 Журавля, що спочиває
 Деь серед болота,
 Інші ж птахи теж кричать.

V.

Судна, що відплили
Поруч
З одної пристані
Навстріч мет невідомих
Одне від одного відколивались!

VI.

Це так, мов судна ті,
Що вертаються морем Ашії,
Де високі хвилі б'ють.
Я думаю, що теж і я пройду
Непошкоджений крізь життя.

VII.

Проте не знаю я,
Чи щонебудь достойне
Дозволить бути в нім,
Що ж, як найбільший жак —
Сльози мої вперед.

Токіо, Японія
1953

Переклав Ігор Шанковський

Б. Нижанківський
З. Тарнавський

Проти поезії

Недавно ми перевели маленьку анкету на тему, як на наш час і ступень культури, на якому ми всі ніби то стоїмо, досить дивну. Ми запитували різних людей, у першу чергу таких, від кого сподівалися одержати позитивну відповідь, чи варто видавати поезії. Відповіді були справді гідні подиву. Приблизно 75 відс. запитаних відповіли просто „ні“, 15 відс. відповіли — „якщо маєте гроші“, а решта, тобто 10 відс., виложили нам теорію про шкідливий вплив поезії на життя національної збірноти.

Чи не захоплююче явище? Більшість наших співрозмовців відповідали ще й на питання, якого не було — чи любите поезію? — негативно. Вони не люблять поезії.

Маючи такий вислід анкети, ми повинні були закинути й думку про видавання поезії. Але ми зробили навпаки. Ми рішили на чудернацьке діло: заснували свого рода Літературне Братство — Асоціацію Поетів і Прозаїків і вирішили видавати поезії в першу чергу.

А кермувалися ми при тому дивним прикладом — власне прикладом місіонарів, що кожного року, від сотень літ, їдуть між канібалів ширити християнську релігію й культуру, хоч добре знають, що їх попередники щезли в шлунках кольорових нена-

висників християнства. А все таки вони вперто їдуть у джунглі і... мають успіхи. Навіть коли на одного з'їденого місіонера припаде один навернений канібал, то це вже успіх, дивлячись на справи з аспекту вічності. Цей канібал, заражений правдивою наукою про добро і красу, буде носієм бакциля вищої істини і заражуватиме ним співжителів джунглі, аж до часу, коли джунгля сама почне видавати місіонерів.

А поза тим на справу ми поглянули ще з іншого боку. Перед усім із боку національної доцільності. Ми поглянули на історію людства і зупинилися на іменах творців поезії, що мали незаперечний вплив на розвиток людського духа. Все своє найкраще, всю свою тугу, всю красу свого духа людство завжди виявляло в поезії. Від Гомера, і потім через усіх відомих старовинних поетів, потім Данте й Петрарку, Мілтона, Сервантеса, Шекспіра, Гете, Шевченка, Шіллера, Міцкевича, Словацького, Ібзена, Вітмена й ін. Тими, наваженими вибраними і відомими кожній культурній людині іменами, ми хочемо вказати на факт, що найбільш відомі в світі прізвища, це прізвища поетів, а не банкірів, футболістів, чи кооператорів. Поети завжди стояли в передових лавах людства. Вони завжди були тими, що поривали людство вперед. Вони і тільки вони були тими, що вміли увіковічнити славу свого народу. Часом вони зовсім невідомі, але їх твори залишаються вічними. Ніхто не знає напевно, хто створив пісню про Нібелюнгів. Ніхто не є певний авторства „Калевали“, ніхто не знає, хто написав чудовий епос „Слово о полку Ігореві“. І навіть ті, хто не любить поезії, навіть інженери, залюбки цитують уривки із „Слова“ чи поезії Шевченка, як магічну формулу національної гігієни.

А скільки зробили поети для свого народу, коли нарід попадав під чуже володіння, попадав у неволю. Не хочемо томити вас прикладами з енциклопедії, прийміть наші слова на кредит, як правду. Всі філософські, політичні і революційні доктрини були мертвими літерами, поки поети не оживили їх силою свого слова. Французькі поети повели Францію до революції. Польські поети очолювали своїми полум'яними поезіями повстання польського народу проти різних окупантів. А скільки до спяности американського народу причинилася мала і незначна поема молодого американця Френціска Кі, що ще в 1814 р. написав поезію „Старс Спенглд Беннер“, яка потім стала національним гімном Америки? А врешті, яка заслуга Шевченка для відродження, передусім політичного відродження, української нації? Його головна заслуга, власне, в площині політичній і революційній. А ближче до наших часів. Велика Українська Революція породила чимало прекрасних поетів, що оспівували її досягнення і прагнення. І навіть сьогодні в рядах бійців УПА родяться поети, що своїм словом поривають нарід до чину, не дозволяють йому заснути в безділлі, самі складаючи голови. І як не дивно, Головне Командування УПА, найбільш у світі обережний і найбільш ощадний у засобах боротьби військовий штаб, не тільки не стримує гону молодих поетів-бійців писати вірші, а навпаки, підтримує їх творчість, допомагає їм. Позичаюк, Гетьманець, Боеслав своїми творами зробили більше для популяризації Визвольної Боротьби, ніж тверезі політики своїми паперовими заявами. А позатим, кожна література світу, навіть найпримітивніших народів, має т. зв. патріотичну лірику, що в певних обставинах перетворюється в поезію рези-

стансу, яка творить, звичайно, короткий, але хвилюючий і повний гордості період. А хіба ми інакші? Хіба ми не варті того, щоб культивувати поезію? Хіба ми не здатні на те, щоб доброю поезією дати протиотрую комуністичній т. зв. „художній літературі“? Ми абсолютно маємо на те всі дані, щоб створити середовище поетів і прозаїків, які своїми творами дали б протизвагу тій літературній продукції комуністичних поетів і прозаїків, що так довго й мозольно створювали фальшивий і отруйний міраж советського раю. В СРСР власне поетам покладено завдання своїми творами оформити комуністичну лож і надати їй звучання щирої правди. А ми, що ж, поезії не любимо. Культурою еміграції керують часто продавці книжок, які вартість поезії міряють через порівняння. На сто пайнтів меду чи сто ярдів канви до вишивання — один том поезії. І то ще забагато. Порівняння, очевидно, в некористь поезії. Єгипетські сонники і пророцтва Михальди продаються краще. Сексуальна бздур швидче зникає з книгарських полиць, ніж поезія.

Властиво, ми теж проти поезії. Ми проти неї, бо вона в нашому персональному житті займає забагато місця і ми завжди боїмося, чи не займає ще замало. Ми проти поезії і не любимо її, бо не вміємо тієї любови виявити. І вам теж щиро радимо: не любіть поезії — обожайте її! Не читайте поезії — вивчайте її! Вчіть своїх дітей поезії, бо без неї ваші діти виростуть на канибалів, що одного ранку з'їдять вас самих.

О. Терещук

До біографії Ю. Липи

Юрій Липа, як абсолювент середньої школи, втративши передчасно свого батька, що був для нього усе життя прикладом людини, державника, політика і доброго публіциста, намагався йти в житті його слідами. Тому його поява в Познанському університеті восени 1922 р. дала привід до пробудження чи поживлення життя серед студіюючих там старшин кол. Петлюрівської армії, як теж і серед старшин кол. УСС. Юрій Липа від перших днів свого перебування в Познані, де був записаний на медичному факультеті, входить у склад Української Студентської Громади, а по деякому часі перебирає головування цієї організації.

Та це його не задовільняє. Він відчуває потребу чогось нового, що зцементувало б українські старшинські кадри і студіюючу молодь. Для цього він пропонує створення нової студентської організації, цілковито відмінної від інших, яка мала б виконати спеціальне завдання українського „ордену“. По довгих заходах вдається йому одержати згоду університетського сенату на заснування Української Корпорації „Чорноморе“, якої кличем було: Честь, Україна, Товариськість.

Для одержання згоди сенату на нове товариство треба було подати для затвердження статут. Ю. Липа такий статут для сенату подав, дуже загального змісту, в основі якого було плекання това-

риських форм. Одночасно одначе він уклав і внутрішній статут для членів організації, який накладав на членів великі обов'язки.

Згідно з цим статутом не всі українські студенти могли належати до цієї організації. До неї приймали членів на засаді добору, зважаючи не лише на зовнішній вигляд, але передусім на характер і особливі здібності.

Склад Корпорації був тайний. Предсідником став полковник Олександр Кузьмин, його заступником сотник Васильченко, а ідеологічним референтом Юрій Липа. Вибір президії відбувався дорогою призначення уступаючої старшини. Корпорація „Чорноморе“ мала три реферати: військовий, політичний і культурно-освітній. Кожний член Корпорації мав студіювати не тільки для отримання диплому, але й для здобуття ширшого знання. Він мав бути тим, ким нація могла б гордитися і з кого мала б повну користь. Обов'язком кожного члена корпорації було цілковите опанування одної чужої мови разом з історією, культурою та суспільно-політичним і економічним ладом того народу. Новоприйняті члени відбували однорічний новицький вишкіл, а потім складали іспити перед окремою комісією. Після успішного складення іспиту „новик“ переходив у склад старшин корпорації. Тоді він отримував спеціальне завдання чисто політичного характеру. Впродовж своїх студій він мав виховати бодай одного новика. Нескладення іспиту членом Корпорації „Чорноморе“ означало усунення його з організації. Тоді його трактували як людину меншвартісну.

Згодом корпорація „Чорноморе“ поширила свої впливи на інші університетські осередки, не тільки в Польщі, але й закордоном. Головним її завданням було виховання кандидатів на військових старшин та державних діячів, здібних кермувати державним життям.

Юрій Липа, в приватних розмовах, обстоював думку, що найбільшим сучасним завданням є виховання академічних кадрів, виховання українського „ордену“. Тому домагався висилання студентів по всіх країнах світу, щоб колись мати гідних репрезентантів у всіх ділянках життя. Він дуже гостро виступав проти ангажування всіх студентів до підпільної роботи, бо, на його думку, не досить навчитися руйнувати старе й шкідливе, але треба вміти будувати нове, треба конструктивно опановувати знання, треба вміти, як він часто висловлювався, не тільки збудувати корабель, але й пустити його на води, перебороти бурю і довести до означеної мети. Це завдання мужа-державника. Він говорив, що ми находимося якраз у положенні корабля з чужою залогою на повному морі, отже мусимо опанувати його й повести до нашої мети.

Закінчивши студії, Юрій Липа виїхав восени 1929 р. до Варшави, де став асистентом при університеті. По кількох роках праці дістав стипендію на поглиблення свого знання в університеті в Лондоні. Перебуваючи в Англії, він цікавився тамošнім політичним і суспільним життям. У зв'язку з цим, він відвідує різні установи і знайомиться з міжнародними колами. Принагідно знайомиться з одною англійською репортеркою й письменницею, лордівського походження. Вона відкриває йому дорогу до ширших англійських політичних кругів.

Та недовго довелося Ю. Липі побувати в Англії. Одного дня отримав він, через свою приятельку-письменницю, запрошення до польського консульства в Лондоні на спеціальну доповідь, де мали бути представники різних держав. Користаючи з нагоди, він вирі-

шив узяти участь у тому літературно-політичному зібранні, влаштованому польською амбасадю в Лондоні. Доповідав спеціальний висланник Польщі, полк. Северські. Доповідач намагався вмовити в англійців ідею польської великодержавности, причому він висловлювався дуже некорисно про українців, а українське питання трактував як неіснуюче. Ю. Липа, забувши про свою візу з Польщі і про стипендію, мусів скорегувати доповідача, виявляючи фактичний стан річей. По закінченні його промови багато чужинців щиро оплескували його, особливо німці, італійці, литовці й еспанці. Після того доповідач не мав уже відваги на оборону. Він лише заявив, що ніяк не гадав, щоб англійські гості аж так добре були поінформовані про українське питання, бо такого в Польщі ніхто не знає. Він заявив, що це питання спірне, „малорусинське“, чисто партійне, хлопське, яке буде розв'язане культивізацією тих теренів через впровадження там чисто польської культури...

На другий день, у пенсіонаті, де мешкав Ю. Липа, з'явився представник польського консуляту з запрошенням Липи до польської амбасаді. Ясно було, що виступ Ю. Липи на зібранні перекреслив йому візу, а тим більше стипендію. В амбасаді першим питанням було, хто дав дозвіл Ю. Липі на приїзд до Англії, а після в'яснення, Липа отримав наказ негайно виїхати до Варшави. При тому було сказано, що коли Ю. Липа до 24 годин не залишить столиці Великобританії, то амбасадор застосує інші засоби.

Від'їжджаючи несподівано з Лондону, Липа не встиг попрощатися з своєю приятелькою, яка за той короткий час дуже прив'язалася до молодого, загадкового для неї, „Джорджі“. З Варшави вислав він їй пращального листа, дякував за запрошення на польське літературно-політичне зібрання і з'ясував його наслідки. Це дуже заінтригувало молоду репортерку. Липа й далі підтримував з нею листовий зв'язок, інформував її постійно про українські справи та час від часу обмінювався поезіями.

Не маючи змоги працювати в державних установах, Ю. Липа відкрив приватну практику в Варшаві, а щоб притягнути пацієнтів, оголосив спеціальне лікування зелами. Одночасно пише й друкує статті з тієї ділянки, які викликали були велике зацікавлення в науковому світі Польщі.

Одного дня приїхала до нього до Варшави його англійська приятелька, з якою він потім поїхав був до Львова на оглядини, бо вона дуже цікавилася українськими справами. Оглянувши все гідне уваги у Львові, вона побувала і на провінції, була в Заліщиках та в деяких українських селах. Потім Національний Музей у Львові влаштував в її честь вечеру, де вона познайомилася з визначнішими українцями.

На другий день одначе вона несподівано відлетела літаком до Англії, залишаючи Ю. Липі виправдання, що родина заборонила їй продовжувати відвідини і... роман.

3 минулого Києва

На кілька літ перед першою світовою війною до Києва завітала на гостинні виступи оперова співачка, безконкурентна в тому часі креаторка „Кармен“ — еспанка Марія Гай.

Здавалося, що виступ цієї співачки зацікавить лише музичні кола Києва і притягне до театру самих тільки любителів опери й театру та більшу чи меншу кількість снобів, які уважали свою присутність на виступі цієї співачки ознакою доброго тону, і на тому все скінчиться. Сцена київського оперного театру бачила не тільки Марію Гай, але й багато інших корифеїв сценічного мистецтва, співу, музики, акторів і акторок, які не оминали нагоди виступити в Києві, що в цілій Європі мав славу міста високої мистецької культури.

Та вийшло інакше. Українська студентська молодь і свідоміше робітництво вже заздалегідь вистоювали годинами у довгих чергах при театральній касі, щоб придбати собі квитки, віддаючи останній гріш.

Що ж мала в собі притягально-атракційного Марія Гай для української столичної молоді? Де Еспанія, а де Україна? Що спільного, окрім загальнонародського, лучило еспанський нарід з українським?

Після так званої безкровної революції 1905 року на Україні відчувалося деяке зм'якшення царського гноблячого режиму. Піднесли трохи голови українські свідомі громадяни, українізувалися малоросійські угруповання, змінивши уподобання ковбаси та чарки й „малоросійського“ борщу на жвавіше зацікавлення питаннями національної окремішності українського народу, зацікавлення рідною історією, культурою, традиціями. Де поліційні умовини давали деяку можливість, там поставали легальні українські організації, товариства, гуртки, часто-густо під фікційними назвами й цілями, поставали теж підпільні нелегальні гуртки української студентської, робітничої, а навіть гімназійної молоді, які мали національно-політичні цілі й революційну тактику та нав'язували зв'язки з закордоном, і то не лише з закордонним українським національно-революційним рухом, але інших поневолених імперіяльною системою народів Європи.

В тому часі мотором київського молодіжного національно-революційного руху був „вічний студент“ Семен Рудий (Семен Савченко-Омичинський, помер на п'ятнистий тиф 1919 року на Волині). Це був високо освічений, інтелігентний та ідейний чоловік, що знав усю Європу не з оповідань чи з літератури, а з власних мандрівок, і добре володів європейськими мовами. Товариська оглада, уміння знайти в усяких життєвих умовах, такт і шляхетна простота здобували йому загальні симпатії.

В одній із своїх мандрівок світом Семен Рудий затримався на кілька місяців у Каталонії (частина Піренейського півострова), що втратила свою самобутність на користь Еспанії. Пізнав катальонців та їх самостійницькі аспірації, нав'язав контакт з катальонськими національно-визвольницькими діями й захопився тим рухом, добуваючи в ньому повну аналогію з українським визвольним рухом.

Марія Гай була катальонкою. Невідомо, чи належала вона до національного катальонського руху, чи йшла за загальною течією еспанського імперіального королівства, але вічно рухливий, невтомний організатор національно-українського життя тодішнього Києва вирішив використати нагоду й заманіфестувати українські незалежницькі змагання.

В усіх українських середовищах, а навіть у прихильній нашому рухові „Мацержи школьней“, Семен Рудий успішно перевів акцію широкої участі молоді в маніфестації, що мала відбутися під маскою привітання оперової співачки Марії Гай на опері „Кармен“.

Пізнього осіннього вечора, яких два дні перед виставою „Кармен“, я сидів у своїй кімнаті і кінчав повторення лекції про диференціальне числення професора Єрмакова, щоб щобудь второпати на наступному викладі.

Несподівано задзвенчав дзвінок і батьків джура доповів мені, що прийшов „той рудий пан, чи може студент із Звіринця“.

За хвилину Семен вітався зі мною, держачи під пахвою якийсь сувій.

— Борисе, оце приніс тобі ватмана два аршини. Зараз сідай малювати рушниковий взір, — сказав і розгорнув сувій. — Отут мережка, тут мальована вишиванка, така, знаєш, полтавська, а тут текст еспанською мовою мавризованим стилем. Під ним український текст гетьманським письмом! Розумієш?

Удаю, що нічого не розумію і дістаю вияснення, що це ж позавтра сама Марія Гай виступатиме в опері, а вона катальонка. Катальонці ж і українці національно поневолені, однаково прагнуть волі, і нашим обов'язком та велінням хвилі є заманіфестувати єдність визвольних ідей обидвох народів. Сотні нашої молоді змобілізовані до участі в привітанні катальонки і тому я мушу намалювати рушникову вишиванку й написати текст привіту, який він відчитає по-іспанськи на сцені, а наша делегація піднесе співачці золотистий кіш червоних троянд, перев'язаних блакитною стяжкою!

Семен дав мені два тексти — іспанський і український — і, не питаючи згоди, додав лагідно дружнім, одначе не допускаючим заперечення, тоном:

— Сідай і роби! Завтра о цій порі прийду забрати!

— Семенку, та я ж ситківки, фарб і позолоти не маю!

— Не маєш? Гаразд, за пів години будеш мати фарби й пензлі!

За пів години, збудивши найбільшого в Києві власника торговельного підприємства шкільного приладдя Чернуху, Семен приніс велику касету акварелі-медівки, пензлі і... синю жарівку, щоб давала вночі враження денного світла. Занедбавши виклади в політехніці, я цілий день і добру половину ночі присвятив малюванню, а пізнім вечором прийшов Семен разом із Гармідером (Іваном Романченком), Вуйком (Михайлом Бачинським), Кнуром (Миколою Залізнякам), тодішнім головою студентської групи Укр. С.-Р. Партії, та Агнесою, князівною Орбеліяні, незвичайно вродливою студенткою-грузинкою, що симпатизувала з українським визвольним рухом, а ще більше, здається, з гарними українськими студентами.

Ми обговорили склад делегації, устійнили програму виступу делегації та розділили ролі — що, коли і хто має виконати, як скінчиться вистава. На всякий випадок передбачили і заходи, якби поліція похопилася в чому справа.

Перед початком вистави „Кармен“ верениця шиковних позовів кийської аристократії, дигнітерії та фінансерії вщерть заповнила театральний майдан. Декілька широких дзеркально-скляних дверей без кінця-краю поглинали юрби святково вбраних киян. Гамірливими ватагами молодь гонила широкими мармуровими сходами на балкони й галерію і за кілька хвилин перед увертюрою театр був ущерть заповнений.

Льожі партеру й перші шість рядів блищали біллю оголених жіночих рамен, що конкурували з полиском багатих клейнодів та оздоблених зіздами й ордерами військових стрій. Тільки льожа генерал-губернатора була порожня.

Але ось і вона заблисла світлом і до льожі вступив царський намісник „юго-западного края“.

Театр замовк і в тиші чекав на увертюру. Лиш зрідка з галерії, заповненої молоддю, нісся уриваний сміх, оплески нетерпіння або жартівливі вигуки. Тоді з обуренням оглядалися напушені пані, а засушені, убрилянтовані мумії середини 19-го сторіччя голосно сичали:

— *Fi donc, quelle terrible conduite! Quelle manière de paysan!*

Врешті пригасло світло електричних павуків і стінних деклябрів. Безшесло розсунулася важка оксамитна завіса. Почалася бравурна увертюра оперної оркестри. Хвилюючись м'якими заломами, розсунулась на боки і внутрішня завіса. На тлі гарної декорації, яка давала повну ілюзію дійсности, показалася Кармен — Марія Гай. Буря оплесків і привітальних вигуків здригнула театром.

В кожній перерві між окремими діями повільно квітів засипала сцену і співачка в золотистім еспанським шалю з червоною трояндою в зубах із властивою їй грацією приймала вислови заслуженого признання.

Багато разів була нагода бачити й слухати різних великих і менших співачок в ролі Кармен, але ніколи перед виступом Марії Гай не можна було позбутися враження штучности мізансцен, рухів та поз. Треба досягнути у виконанні оперової дії вершка артизму, щоб змусити глядача сприймати музично-вокальну дію так, як він сприймає в нормальній звичній мові життєві явища й висловлює свої думки та почуття-емоції. І ось тут, на виставі Кармен, губилася сцена, театральність вистави з її завжди конечними акцесоріями, умовностями часу й руху. Натомість перед глядачем поставав реальний фрагмент еспанського пристрасного, бурхливого життя в усіх його відмінах, і тому глядач живими нитками лучився із сценічною дією, жив тим, що давала йому сцена. А це найцінніше за всі технічні досягнення сценічного мистецтва.

Врешті кінець вистави. Грімкі овації і щохвилини розсувається куртина, щоб показати співачку. В умовлений час на авансцену виходить наша дещо підхарактеризована (для непознаки) делегація. Урочисто. Поважно. Хлопці в парадних мундурах. Золотом шиті коміри блистять у світлі незчислених ламп.

Семен, розгортаючи сувій-ручник так, щоб мальовило-візе-

рунок було видно на залі, чітко рецитую по-іспанськи привітання, яке з увагою та помітним зацікавленням вислухує Марія Гай.

Але часто повторювані слова: Каталюнія, Україна, свобода, свободний каталюньський народ — насторожують представників поліційної влади з генерал-губернатором на чолі.

Коли Семен піднесеним голосом кликнув: „Sea vivir el libre pueblo del Catalona!“ (Хай живе свободний каталюньський народ!) з генерал-губернаторської льожі трубно розляглося на цілий театр:

— Прекратіть!

Сивобородий командуючий військами київської округи генерал М. Ю. Іванів, що сидів у льожі побіч генерал-губернатора, нахилився до нього і щось йому доводив, заперечливо хитаючи головою. В той же час, наче не розуміючи наказу влади, Семен вручив Марії Гай дарунок, а моя трійка — розкішний золотистий кіш червоних троянд.

Переїнята до сліз Марія Гай подала хлопцям руку, яку вони торжественно поцілували, обняла й поцілувала Агнесу і, власноручно припинаючи нам по троянді, сказала, що наше привітання й троянди для неї дорожчі за всі подарунки, які вона сьогодні одержала і що вона не забуде цього дня, найкращого в неї, на ціле її життя.

— Прекратіть, гаварю! — не витерпіла генерал-губернаторська льожа, а в відповідь на те засунулася завіса сцени й погасло світло в цілому театрі. Наша молодь, що заповнювала всі балькони й галерію, як один чоловік гукнула:

„Хай живе вільна Каталюнія! Хай живе вільна Україна!“

Вуйко, освітлюючи дорогу кишеньковим ліхтариком, випровадив нас через лаштунки на вулицю, кинувши по дорозі до електро-монтерської комори:

— Петре, світло!

На вулиці вже чекали нас з цивільними плащами й капелюхами Василь Маківець і Степан Буга (грек, що щиро приєднався до українського руху, будучи уроженцем півдня України). Сіли на дорожки, що були заздалегідь приготовані і... шукай вітру в полі!

На другий день на сходах міжпартійного активу вчорашньої маніфестації, Семен Рудий доповів, що Марія Гай, заздалегідь попереджена ним про можливі поліційні несподіванки, категорично відмовилася дати до відчитання текст нашого привітання двом елегантним панам, що в імені генерал-губернатора зложили їй візиту.

На третій день по виставі у чорносотенному щоденнику „Киевлянин“ появилася стаття під наг. „Непростимое попустительство властей“, у якій редактор Міхно (українського роду) вимагав докладного слідства й гострого покарання „обнаглевших мазапинцов“.

Російська ж єдинонеділимська, хоч і соціал-демократична, газета „Киевская Мысль“, пишучи високопохвальну рецензію на постанову „Кармен“, ані словом не згадала про нашу демонстрацію.

3 театральних споминів

Коли ми, актори, згадуємо безнастанну мандрівку українського театру по різних місцевостях Галичини, то не можемо не згадати і тих сердечних громадян, які завжди щиро й тепло вітали нас у своїх гостинних домах. Це була з їх боку певного рода субсидія для театру, без якої важко було б нашим театрам існувати. Здається, жаден театр не був у такому близькому контакті із своєю публікою, як український театр у Галичині. Нераз доводилося акторам, які мали квартири близько театральної залі, з огляду на тісноту в гардеробах, у своїх господарів одягатись на сцену та характеризуватись. Розміщення акторів по квартирах було досить важливою проблемою для адміністрації театру. Кожний актор вимагав, звичайно, доброї квартири, тобто гостинного приміщення, де б він міг тих кілька днів і прохарчуватись, або квартири з „вижиркою“, як це називалося в театральному жаргоні, чи з „вітком“, як казав, бувало, Рубчак, у якогось адвоката, лікаря, інженера, професора чи іншого інтелігента. Та адміністраторові важко було задовільнити всіх акторів, бо не всі наші громадяни ставились із розумінням до цієї справи, та й не скрізь було досить багато тих докторів, чи професорів, напр., у малих містечках, щоб можна було в них примістити кожного актора. Добрі квартири одержували в першу чергу актори із стажем, яких адміністратор, чи його помічник, особисто відводили на квартиру. Для молодих акторів у гардеробі висіла картка з адресами їх квартир. Але хитрий адміністратор, Славко Кунц, часто робив „геци“ молодим акторам, і подавав адреси інтелігентів, яких узагалі не було, напр., якийсь д-р Калафатюк, інж. Куцемба, проф. Дзінгіль і т. п. Одного разу я дістав у Тернополі адресу „меценаса“ д-ра Ліпца. Це була дуже симпатична і мила людина, по національності поляк, жінка українка. Він завжди приймав дуже гостинно акторів на квартиру, але ніколи не користав з безплатних квитків. В нього я мав постійну квартиру, коли тільки театр заїжджав до Тернополя. Цей симпатичний Ліпєц за кожним разом вітав мене дуже сердито й докірливо:

— То ти не муг до мнє за петнайцїть ґрайцарів картку написати, жи приїдеш? Міхалїньцю, дайно теґо „барщу“.

— Та що ти вже відразу до чоловіка з горівкою лізеш? — обороняє мене пані Ліпцова. — Пан змерзли, певно хцутсі наперед гарбати напити.

— Міхалїньцю, я тя прошу не вогори, кілішок горівки завше добре зробить, як сі чоловік презеґмбит.

Коли я прийшов до нього перший раз і назвав його „паном меценасом“, він обурено спитав:

— Хто вам таке сказав?

— Наш адміністратор, — кажу, а він, показуючи пальцем на чоло, сказав:

— Пане, він є слабий на жолудок, я не жаден маценас, я є Ліпєц. Я маю колеґу зі школи, жи є сендзьом, але він засудив мене на три місяці за то, жим скарав до крови сусідку Буланиху, бо сі фурт чіпала до мої Міхалінки, то шо то за колеґа.

Того ж вечора мій „меценас“ розказував мені враження з нашої вистави „Гетто“ Гаєрманса (п'єса наскрізь психологічна).

— Не знаю, що сі розходить в тій штуці, ледвим висидів єден акт, а потім питаюсі того артиста, жи на дверох стояв, що то власьціві ест, драмат чи кумедія? А він каже, жи драмат. Ну то чож він не гмирає? Гмирає, — каже, — але на кінець. Ну то ясі забрав і пішов гет.

Другого дня на перерві під час вистави „Гриця“ в новій постановці, входить мій Ліпець відважно до гардероби і, показуючи рукою на Блавацького, питає мене:

— Тото є той ваш найстарший карузельник. Ліпець сі називаю, — представляється Блавацькому. — Пане директор, то, жи ви дзісяй граєте, є перша кляса, а то, жи було вчера, ліпше занесіть ту штуку до Когутяка або Яреми Стадника.

В одному провінціяльному місті я дістав квартиру в одної міщанки, а в другої, в сусідстві, квартирував адміністратор. Першою виставою йшла п'еса, в якій я грав головну ролю. Захоплена виставою і горда з мене моя господиня, наступного дня вранці чванькувано вітається із своєю сусідкою, в якої мешкав адміністратор:

— Добрийдень, сусідко!

— Добрийдень!

— У вас мешкає артиста?

— Та мешкає!

— А файний? Бо мій то дуже файний! Власні той, жи вчера грав за Якова. А ваш файний?

— Мій не, мій не тільки файний, кільо приємний.

В Яворові нас завжди нетерпляче вичікував наш приятель „Любуньо“. Цей щирий хлопець дуже любив театр і акторів. Він дуже багато віддавав послуг театрові, помагаючи адміністраторові підшукувати квартири, реквізити, продавати квитки та все, що було потрібне. Він часто перебував з нами та розказував різні історії про інші наші театри. Належав до тих, які щиро раділи нашим успіхом, і боліли нашою долею. Одного разу під час вистави п'еси Ібсена „Будівничий Солнес“ (важка психологічна драма), приходить „Любуньо“ до гардероби і завляє Блавацькому:

— Пане директор, ліпше би било якбисте били дзісяй якусь батярську штуку заграли. Або шос таке, як Ярема Стадник: „Жовта лата“, „Біг пес через овес“ — то сі бардзо нашій публіці сподобало. Бо тото нинішне, то такой не.

Таких театральних симпатиків було більше, майже в кожній місцевості і писати про них треба було б хіба цілу книжку, бо це були серед любителів театру особливі люди, без яких мандрівному театрові важко було обійтися.

Шановні читачі: Відзначіть і Ви 700. роковини Львова та замовте собі люксовий літературно-мистецький збірник **Львів**, який готуємо до друку. — Даємо добру нагоду придбати собі цю книжку за низьку ціну в **передплаті тільки \$5.00**. Передплата важна до появи збірника.

Листи перед прем'єрою

В грудні цього року відбудеться в декількох містах прем'єра комедії І. Алексевича „Загублений скарб“ у постанові талановитого молодого актора Б. Театру-Студії Й. Гірняка — **Мирона Чолгана**. У формі листів перед прем'єрою, часто практикованою в американському театральному світі, автор розказує про концепцію п'єси, про акторський ансамбль, що перетворює її у сценічне видовище, тощо. Ця комедія, або сатирично-гумористична п'єса, це другий літературний — перший драматичний — твір з таборового періоду української еміграції в Європі.

Щоб познайомити все громадянство, яке не матиме можливості бачити вистави цієї комедії на сцені, з цією п'єсою, надрукуємо її на сторінках нашого журналу в наступному році.

Редакція

1. До прихильниці театру

Дорога Панно Віро!

Як пригадуєте, я обіцяв повідомити Вас про прем'єру „Загубленого скарбу“. Ви виявляли зацікавлення і запитували кілька разів про назву і зміст п'єси. Оце я й пересилаю Вам кілька слів пояснень, а з тим і запрошення на прем'єру.

Дієві особи комедії — це не фотокопії, а синтетичні, сконденсовані типи, представники різних груп таборового громадянства. При всій сірості щоденного життя у сірих блоках діпівських таборів — таборове громадянство було своєрідним збірником найрізніших характерів, з найрізнішим минулим та найрізноманітнішими надіями на майбутнє. Психологи створили були теорію про специфічну діпівську психіку і про спеціальну хворобу, звану баракітіс, з психологічно-фізичними виявами.

Чуттєве й інтелектуальне життя йшло присишеним темпом, часто звертаючи в аберацію, втікаючи зі світу реальності у світ фантазії і беручи власні хотіння і мрії за дійсність. Відбувалися бурі в таборових склянках води.

Проте, з другої сторони, в таборах стоплювались темпераменти й індивідуальності різних прошарків громадянства, з різних частин України. У тих самих блоках жили побіч себе люди з-над Тиси і Дону, з Буковини й Волині, з-над Дніпра і Дністра. Фраза Директора Золотоустого (в п'єсі) звучить може пародійно, та в кожному жарті є зерно правди: „Панове, ми не усвідомляємо собі факту, що оце вперше за всі сторіччя ми зажили мирним державним життям...“

„Загублений скарб“ — це п'єса про 1945—1950 роки. Роки кінцевих жакіть війни, тривоги ренатріації, інфляції грошевих банківотів і людських гідностей. Але і роки припливу нової життєвої енергії, нових надій і плянів. Почали діяти театри. Наукові академії. МУР. Настав час великих гасел. Гасла „великої літератури“.

В „Загубленому скарбі“ йде мова про велику літературу. І велику політику, і великих людей (у їх власній уяві), але рівночасно це історія нерипетій сірих таборян. Пані Язичинської, і Бабушки, і панни Нюсі. Акція відбувається впродовж двох днів, та в них відзеркалені чотири роки „Вишневого Садочка“.

„Загублений скарб“ — комедія. Або й трагікомедія, коли вва-

жати, що еміграція получила в собі ці два підставові первні нерозривно.

Головним мотивом п'єси є ідея загубленого скарбу. Скарбу, що його вивіз професор Музейний із Замріяної Балки, з України. Скарбу, що має лучити нас символічно з рідним краєм. Мені здається, що, всупереч песимістичним голосам, нова еміграція того скарбу не загубила і привезла його з собою, бодай половину.

З правдивою приємністю виглядає Вас у день прем'єри. Надіюся, що будете мати час розказати мені свої враження від вистави. У вас получені гармонійно критичний змісл із щирим ентузіазмом до театрального мистецтва. А такий глядач і критик найцінніший і для акторів, і для автора.

Ваш...

2. До актора

С. 3—й.

Blue Kangaroo Ranch,
Savage River,
West Australia.

Дорогий!

Давно ми не мали вістки про вас, з Австралії. Про Тонька К. була згадка в газетах, що він ставив біля Аделайди „Наталку Полтавку“ (певно грав Возьного), а про Тебе і слух загинув.

Уявляю собі Тебе: в ширококрисому капелюсі ідеш безмежними преріями Твого ренчу і ковбойським арканом ловиш синьошкурих кенгуру. Колишній Роман Птах із „Блакитної авантюри“ вирощує тисячі криликів у блакитному степу.

Що ж лишається нам, поклонникам „блакитних авантур“, яким довелося жити у прерії кам'яних хмародерів, за яких верхами і клаптик синього неба важко доглянути?

Отже ми вернулися знову до світу ілюзій. У світ магічної заслони, що криє за собою стільки чару і приємностей. Словом, ми підготовляємо нову театральну виставу.

Вже скоро буде п'ять років від нашого приїзду до Америки. За цей час поставлено було в Нью Йорку й Філядельфії кілька вистав на високому мистецькому рівні. Та всі вони були речами класиків, (бо й Мик. Куліш належить уже до класиків). „Загублений скарб“ буде першою прем'єрою нової п'єси від часу приїзду іміграції.

Недалеко, три зупинки від славного Бродвею, центру американського театального життя, розбив свої шатра український Бродвей. 8-ма вулиця веде у нетрі 3-ої евеню, де у тіні надземної залізнички т. зв. боми (по-українськи бродяги?) жебрають на горілку. За рогом напис „Hotel Valencia“. Між готелем і погорілою турецькою лазнею камениця з написом: Film Studio. Там відбуваються наші проби, які з Голівудом не мають нічого спільного.

Як Тобі, може, відомо, в Америці нема постійних репертуарних театрів. Директори ангажують до кожної п'єси групу акторів. П'єса або провалюється, або йде місяцями й роками („South Pacific“ напр. іде на Бродвею чотири роки!). В нашому випадку немає й мови про провал п'єси. Навіть при найбільшому успіху вистави п'єса не може йти більше, як... один раз. (На другу виставу не вистачило б публіки).

Від бродвейських менажерів ми взяли принцип запрошувати акторів до участі в п'єсі. Не створюючи жадного нового театру і не зобов'язуючи нікого на дальшу мету — ми мали одне бажання: мистецького задоволення. Приємности, мистецької розваги: і для публіки, і для акторів.

Ми хотіли пригладати собі атмосферу часів Театру-Студії, поки ми не роз'їхалися по світі. Часів Ляндеку, Міттенвальду, і т. зв. гастрольних поїздок. І мов за кивком ціпка факіра з „Замотеличеного теляти“ (Ти був ним у власній особі) дух „Блакитної авантюри“ сплив на акторів. І дух Мамая. Бо, відповідаючи на наше запрошення, Йосип Гірняк погодився виступити в „Загубленому скарбі“. Його участь робить честь усьому ансамблеві.

Ми зібрали добрий склад. Усі учасники-актори страшенні симпатяги. Жінки в першу чергу. Тобі, напевно, цікаво знати, хто саме грає в п'єсі. Ось імена (в поазбучиному порядку, але пані попереду!): Анна Дерлиця, Слава Ілевич, Валя Калин, Люба Сай, Микола Василик, Микола Герус, Зенон Осічук, Микола Понеділок, Анатоль Радванський і Мирон Чолган.

З нами, в Нью Йорку, є два наші невідступні капельмайстри: Гума й Няко. Їм, Левкові Гумениому і Богданові Гірнякові, належить музичне оформлення комедії. Обидва скомпонували мелодійні пісеньки, танґа й румби, що будуть музичною ілюстрацією п'єси.

А все таки ми часто згадуємо вашу трійку в Австралії і жалуємо, що немає вас між нами. Тебе, Тонька К., Бориса П. — „славна трійка“, сказав би отой Борис.

Коли витовчеш усіх кенгуру і знудиться Тобі самотність мільйонера в Австралії — приїжджай до Нью Йорку, на Іст, на український Бродвей. Забери з собою і Тонька і Бориса. З тієї нагоди ми влаштуємо вам ювілей, а може сягнемо вглиб років, узад — до „Лиса Микити“.

Покищо закінчу словами Меценаса Невинного (з „Загубленого скарбу“): „Тримаймося — не даймося!“

Привіт Тобі і Твоїм кріликам!

3. До театрального рецензента

Старий Приятелю!

Твого листа одержав і спішусь відповісти. Просиш про дві речі перед прем'єрою:

1. дати вступні пояснення про п'єсу,

2. прислати квитки, бо Ти приїжджаєш на виставу і збираєшся писати рецензію.

Знаючи Твою систематичну вдачу і залізнологічний спосіб розумування, відповідаю за точками.

1. Інтерпретувати п'єсу можна в трьох лініях:

I. „Загублений скарб“ — це комедія з таборового життя. Калейдоскоп типів, таборова карузеля. Танґа, румби, марші — для молодого покоління, від 10-го до 80-го року життя.

II. „З. с.“ — це комедія в плані політичної сатири. Сатира на еміграцію, на її велику літературу, політику, науку. На всіх і вся.

Хто вважає, що сатира найцікавіша і найбільше потрібна ділянка літератури — хай остається на цій лінії.

III. Третя лінія — найважливіша. „З. скарб“ — це театр життя. Це, за словами принца Гамлета (у його слові до акторів), „Гра — дзеркало життя...“

У „З. С.“, як і в дзеркалі, відбилось саме життя: радощі і смутки, глибокоумність і дурощі, фантазії і дійсність. Бо яка різниця, чи акція йде в королівській палаті, чи в дерев'янім діпівським бараку? Людські почування, пориви, проблеми подібні скрізь.

Я певен, що Ти вибереш третю лінію інтерпретації ідеї „З. скарбу“. Ідею дзеркала життя. Коли образ виходить кривий, варта пригадати Гоголеве: „Немає чого нарікати на дзеркало...“

2. Залучую два квитки на прем'єру „Загубленого скарбу“. Але під умовою, що Ти не напишеш рецензії. Я хочу, щоб Ти дивився на виставу безпосередньо, сприймаючи її і сміючись щиро, не думаючи напушено, де і що треба критикувати.

Так, старий друже!..

Е. М.

3 нотатника

5. V. 53. — Часом доводилось чути — у відповідно підібраним і відповідно настроєним товаристві — пісню „Гей, нуте, хлопці“. І завжди при цім гостро проймав „історіософічний“ біль від свідомости, що ця пісня є спотвореною, здегенерованою, пізньою модифікацією такого первовзору, як унікальна своїм духом і музикою пісня „Гей, не дивуйтесь“.

Ті, що співають „Гей нуте, хлопці“, майже, напевно, не домислиються цього, в певнім сенсі, страшного факту, бо де ж серед „шинкарки“, „горілки“ і „щоб краще в світі жилося“ (та й у досить ідилійно-пияцькій ритміці її) відгадати й віднайти сліди нашої марсельези XVII ст., зродженої з перших боїв і перших перемог Богданової авангарди під командою таємничого полковника Кривоноса.

В такій конфронтації пісня „Гей нуте, хлопці“ (дуже популярна м. ін. на Кубані), зроджена десь у кінці XVIII, початку XIX ст., в добі поглиблюваного упадку нації й відумирання козацької еліти, і музикою, і словами — звучить, як кепська і зловорожа пародія того гордого й радісного перемогою козацького гімну з половини XVII століття.

І, мимоволі, пригадується ще одна історична конфронтація: „Де твоя голова, княже, там і наші поляжуть“ — це XI століття Святослава Завойовника, і „Хай за наші голови та твоя, отамане“ — так приговорювали підлегли, віддаючи ворогові свого начальника (Наливайка чи Павлюка) в першій половині XVII ст. Цікаві ці історично-математичні „пропорції“!

*

5. V. 53. — Зустріч і знайомство з бл. п. Аркадієм Любченком дуже багато обіцяли: перший справжній письменник „звідтіл“, з найближчого оточення Хвильового, з героїчної „Валіте“! Говорилося про велику повість, про засновання журналу, про спогади з підсоветського життя... Очевидно, страшні були обставини, трагічна була його еміграція (німецькі арешти, хвороба), несподівана була його смерть.

І часто — хай Бог простить! — приходила потім думка: чому ж, все таки, з Любченка не став письменник?

Відповідь прийшла аж тепер, в „Щоденнику“, що його опублікували добрі люди, не перекавши якийсь час, аж поки той щоденник набере вповні характеру того, чим в істоті своїй він є: людського документу. Щоденник дав на повище питання відповідь ясну, недвозначну і — нещадну... Повітовий егоцентризм, наївнопростуватий нарцисизм, брак культури і — акторство, акторство в кожному слові, на кожному кроці, повсякчас, те „акторство“, яке є згубою для письменника, яке виключає в людині „творчість („не можна писати перед люстром“, сказав один поет).

Щоденник Любченка, власне, все те відбив, як люстро, і все прозрадив.

Передбачаю здивування: таж Любченко був письменник, і то відомий, автор знаного „Вертепу“!

Так. Але, окрім „Вертепу“, речі, задуманої цікаво, хоч виконаної мляво й стилістично-невирадно, Любченко, властиво, за пару десятків літ своєї літературної чинності — нічого більш не виконав. Очевидно, советські обставини, умовини життя і т. ін. — все це тяжко заважало, але ж період 1925-29 рр. давав немалі можливості: Підмогильний і Антоненко-Давидович, напр., їх використали вповні, і використовували всяку можливість аж до самого кінця (що збігся з їх власним кінцем).

Любченко був людиною талановитою, без сумніву, обдарованою щедро, як це лише серед земляків трапляється. Всякі дані для свого культурного зростання він мав (за часів Скрипника м. ін. їздив до Західної Європи разом з Підмогильним). Але таки не випадково починав він свою життєву кар'єру з якоїсь мандрівної театральної трупи. „Здаватися, але не бути“ — є, на жаль, одна з рис нашої психічної „бароковості“, але в Любченкові до того приєдналося ще свідоме акторство, як типовий продукт російської провінційальної культури, продукт так моторошно поглиблений у довголітніх умовах советської догматичної, всюдисущої, всеохоплюючої і неунікальної брехні. Тут він мав дуже багато спільного з так само „актором“ — Миколою Вороним.

Любченко „Щоденника“ до такої міри пересякнений тим специфічним акторством, що він наївно бере за акторів всіх стрічних земляків, хоч би багато з них були від всякого акторства якнайдалше. Кожне слово, кожен жест, кожен відривок він приймає, як аргумент щось нещире й свідомо удаване (до смішного: жінка на прогульці в лісі лягає на траві, значить, за Любченком, „хоче віддатися“, очевидно, саме йому, Любченкові).

Читаєш „Щоденник“ і страшно робиться на думку, що то ж була найближча до Хвильового (аджеж втілення горіння й широти!) людина — ген. секретар „Валпите“. На кого ж тоді міг Хвильовий — серед рідної пилипенківщини — опертися? Де ж ті однорідні, співробітники, помічники, просто друзі?

Яка страшна була самотність Хвильового, убійча і, може, власне, самотність!

*

10. VII. 53. — Вже не раз підносились голоси про занепад поезії віршованої. Недавно один французький літерат оголосив досить арбітральну статтю, в якій просто говорить про „інфляцію поезії“, про загальну девальюацію її.

Важко заперечувати. Найбільш славний (бо нобелівський

лавреат) Елліот — це вже, справді, „кінець“, „далі йти нікуди“... Сліпий кут.

Можна лише додати, що інфляція діткнула не лише поезію, але й повість і драму. І не лише мистецтво, а також всю культуру: науку, суспільне життя, політику і навіть стратегію.

Поезія, будучи найчутливішим проявом духа, лише — поруч музики — перша відчула і найяскравіше відбила той процес тотальної інфляції духового життя.

Всі бо ділянки людської творчості чекають на відродження або — на неминучу смерть. І, коли суджено грандіозній цивілізації Європи загинути (на що є аж занадто багато позначок і було аж занадто багато пророцтв), то та смерть може стати фактом ще до кінця біжучого століття.

Треба б лише діагнозу уточнити. Справа бо, очевидно, не в „поезії“, як такій, але в поетах. І це відноситься до всіх ділянок творчості. Коли, напр., відомий генерал, дипломований стратег (отже обізнаний в політиці) поступає як малоосвічений підстаршина, то стратегія, як така, тут ні при чому, бо, очевидно, заважили якісь інші причини, що їх треба б, перш за все, шукати в характері того генерала і т. зв. обставинах, які той характер нагнули.

Повертаючись до літератури (отже й поезії), знаходимо майже те саме. „Обставини“ вже від десятків літ є того роду, що слабкий характер, якщо не зламався, то поважно захитався. „Обставини“ від десятиліть вбивають у голови літератів догму, що ніякої творчості немає, що є „робота“ (= соцзамовлення), як кожна інша, отже — писальна машинка, видавничка канцелярія, друкарня, ринок, а передусім, — пропаганда й рекляма, рекляма й пропаганда.

„Душевнобогий“ кандидат на коханця муз у те все міцно повірив, послухав „замовлення“ й почав „робити вірші“.

Так розліялася по літературах світу досить мутна повинь віршованої (й невіршованої) рідини, в якій справжня поезія втопилася.

З багатьох націопсихічних і націоісторичних причин у нас цей процес виглядає дещо відмінно — деколи трагічніше, деколи — трагікомічніше...

І треба лише подивляти невичерпне милосердя і щедрість Господа і для нас грішних.

На виставу посмертних творів О. Новаківського попав випадково один образок І. Іванця, який був колись залишив його в робітні Новаківського.

Іванець похочає собі по виставі і приємно підсміхається.

— Щось ви сьогодні дуже вдоволені...

— О, так, тішуся, що мистецтво йде вгору... — і розказав про свій образ, що попав на цю виставу.

— А чому ж ви не скажете організаторам вистави про це?

— Та навіщо, так рідко трапляється чоловікові бачити, як його шанують по смерті...

Краса сьогодні

Містимо скорочений переклад статті одного з сучасних німецьких літераторів, щоб познайомити читачів з думками і поглядами сучасного німецького літературного світу. Стаття цікава тим, що автор намагається відтягнути увагу німецького письменника від чисто внутрішніх справ й звернути її на проблему uzдоровлення сучасної людини. Редакція.

Ситуація сьогоднішньої людини є ситуацією вояка в окопах найпередовішої лінії на фронті. Там іде змаг за життя, боротьба із смертю, холодом і брудом. А краса, шляхетні форми є люксом тих, що сидять під ослоною в запіллю. Але сьогодні нема вже ніде ослони. Людина наставлена на атаки з усіх сторін. Вона стоїть на найбільш загрозливому становищі в чистому полі. А в такому положенні не може бути й мови про мистецтво. Воно теж мусить служити за зброю, при допомозі якої людина може вдержатися на своєму становищі. Краса стає тільки забріханою потіхою. Очевидно, вона все ще існує, але її не повинні використовувати, як засіб утечі. Для краси на разі нема місця більше, як у якомусь військовому зведенні. Дійсністю наших часів, нашого покоління, нашого життя, нашої молоді літератури є війна. Це не є визнанням мілітаризму. Ми любимо мир і любимо красу. Але ненавидимо її там, де вона виступає, як брехня. Політичні і поетичні реставратори не відновлять більше миру минулих часів, бо їх сліпота відкриває дорогу хаосові. Не можна на довгий час прикривати краєвиду з кратерами й іншими слідами війни ідилічними гаями. Образи майбутнього — ні, образи теперішнього таких авторів, як Гекслі, Орвел і Єнс є кличами остороги і сигналами до дії. Нова реалістична, „нігілістична“ література коріниться в вірі, дуже часто в вірі зводливій, але все таки надійній. Та світ можна тільки тоді змінити й уздоровити, коли пізнається його недуга, його дійсність. Модерна література, це література медично-діагностична і педагогічна. Вона прагне показати, чим людина все таки може бути навіть у найгіршій ситуації, в яку її загнали. Смерть, біль, людина в світовому вирі є знову великою темою літератури. Але до цього долучується ще й інше: віра в незнищенність найвнутрішнішого людського ядра серед божевілья і знищення. Обидві ці теми рішають про модерність автора, всеодно чи він християнин чи нігіліст, чи він називається Камюс, чи Бернано, Грін, чи Мальро. Всім їм спільне те, що вони заперечують плитку міщанську віру в світову гармонійність і думку про якусь запевнену свободу й безпеку. Спільною всім тим авторам є і некласична, щоденна мова. Нема суттєвої різниці в стилістичних засобах між християнським Гріном і між Сартром. Бернано такий самий безпощадний, як і Мерле. Часи гуманістичного оптимізму в мові вже минули. Льодові вітри й гурагани шаліють і в мові.

Ми не гудимо класичної літератури, але її епігони є справжньою смертельною небезпекою, бо вони прислонюють свою трусливість образом Гете. Темою класики була свобода від болю. Цього було досить багато в великих романах від Гете почавши аж до Стіфтера. Темою модерної літератури є свобода мимо болю. Свобода не може існувати, коли вона окуплена брехнею, коли

вона не буде протипоставлена цілій дійсності. Вінкельман і Лес-сінг, основники класики, бачили сенс мистецтва в тому, щоб смерть і біль переобразити в красу і шляхетні форми. Точно те саме намагається робити ще й сьогодні Каросса. Класика пропустила один цілий розмір, а саме — дійсність.

Класика теж є літературою якоїсь історичної ситуації. Вона була у співзвучності із своїм часом: зброєю однієї класи, що змагалася за свою свободу. Міщанство боролось проти станового суспільства в тому ж дусі, що й проти барокового мистецтва. Те століття, так само, як наша доба, дивилося на людину, як на іграшковий бальон, як на жертву. Свобода мала дуже низький курс, вона мусіла встоятись перед надлюдськими силами. Але міщанство домогалося політичної і соціальної свободи. Освіта провіщала повну автономію від Бога й від чорта. Людина носила право в самій собі. Отже гуманізм був виправданням міщанського вільнодумства. Мистецтво гуманізму заперечувало смерть, і взагалі всяку силу, що загрожувала свободі людини. Тоді вимагали мистецтва, яке, протилежно до динамічного барока, було спокійне, гармонійне, статичне і непорушене позалюдськими силами. Вінкельманова „шляхетна простота і спокійна велич“ були виправданням міщанського свободолюбства.

Коли перемогло міщанство, кожного хто цей ідеал атакував, уважали ворогом культури й суспільства. Маркс і Кіркегаард закидали цьому ідеалові брехню. Маркс в ім'я виключених від тієї свободи робітників, а Кіркегаард в ім'я релігійної дійсності. Але від Маркса й Кіркегаарда походять кінець-кінців політичні й духові рухи нашої доби, а в літературі — християнська поезія наших часів і реалізм. Обидва ці напрями в ґрунті речі нерозривні. Сартр вважає Маркса й Кіркегаарда за своїх попередників. Обидва напрями є в наших часах легітимні, бо йде їм урешті про одне й те саме питання: чи можна врятувати людину, яка знаходиться в смертельній небезпеці? Вся модерна література намагається уздоровити людину в цілому світі. І нема важливішої, загальнішої і найбільш людської теми.

Переклав Б. Н.

Один маляр, що жив на провінції, влаштував у столиці виставу своїх картин. Гадав сердега, що публіка розкупить бодай половину картин і він сьак-так підлатає свій матеріальний стан та здобуде трохи грошей на фарби, полотно й папір. Але прикро розчарувався. Ніхто не купив ні одної картини.

Зібрав він свої мастки та й залишив у доброго знайомого, щоб не возитися з тим сюди й туди. За якийсь час одержує від знайомого листа, що в нього був влом і крадіж. Знайомий просив приїхати й перевірити, чи злодій не покрав образів.

Маляр поїхав негайно до столиці, зайшов до знайомого і побачив, що образи не рушені.

— Вірте мені, — розказував він потім у товаристві, — я цілу дорогу, їдучи до столиці, радів, що може злодій поцікавився моїми картинами, а показалося, що ні, і злодії не мають зацікавлення до мистецтва, не тільки наші люди.

3 ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

Високоповажаний Пане Редакторе!

Я був приємно здивований статтею д-ра З. Лиська в „Українському Самостійнику“. Якщо він був такий добрий і Вам післати подібний допис, то прошу ласкаво справити моє місце уродження, яке не є Яворів, куди я приїхав однолітньою дитиною. Звичайно, я не подаю місця народження, яке є Живець коло Кракова. Мій батько був різьбар, протегований родиною Барвінських та Волод. Шухевичем, і виконував для останнього багато робіт. Був студентом Кунст Гевербе Музеум у Відні, в Яворові був на посаді директора промислової школи, а також учителя різьби, рисунків і т. д.

Моя Друга Симфонія є в одній частині, яка включає всі три частини в одну цілість. Третя Симфонія, т. зв. Кентокі є закінчена — а тепер мене непокоїть думка почати Четверту Симфонію т. зв. Чарівна Дудка, закидуючи оком в сторону балету.

Засилаю найщиріші привіти і остаю

Ваш Роман Придаткевич

Високоповажаний Пане Редакторе!

Одного разу, підчас відвідин Філядельфії, почув я в радіоавдиції В. Блавацького пісню А. Радванського про Львів, якою я був захоплений. Я шукав в Нью Йорку за пластинкою тієї пісні, та, на жаль, її ніхто не чув і не знає, чи її взагалі можна де купити — велика шкода. Слухаю кожного дня польської авдиції „Двох Едвардів“ і дуже часто нас усіх денервують часті і вперті „пйосенкі о польськім Львовє“: личаковське, клепаровське, замарстиновське, як на їх забаві зналязл се кабан, але львовська вира поламала му чтери зобра, або інша, як тєраз цала Польска плаче, бо ве Львовє тєраз ходзі плємє собачє...

Одного разу надавали пісні і скєчі прислані аж з Лондону „о коханим польськім Львовє“.

Зате з нашої сторони жадної відповіді, жадної реакції, хоч маємо на це підставу — історичні факти, то все таки мовчимо, як заклїти, як пожондні русіні.

Коротко: мені прийшла думка звернутися до Вас з проєктом, щоб Ви, порадившись з відповідними людьми — акторами, композиторами, музиками, проголосили конкурс на пісні про Львів, тим більше тепер, коли ми відзначаємо 700. роковини українського Львова. На мою скромну думку, це повинні бути пісні сольові, квартєти, маршові, хорові і навіть дитячі.

Надходить Листопад, а ми таких пісєнь не маємо, хоч повинні були ще на початку цього року про це подумати. Ці пісні повинні появилися на платівках.

Може моя думка, це „ідея фікс“, але признаюся Вам, що вона мене дуже непокоїть.

Бажаю Вам гарних успіхів, остаю з глибокою до Вас пошаною

Ваш Роман Кос,

Пассейк

Відповідь редакції: Пане Кос: Друкуючи Вашого листа, піддаємо тим самим цю справу під розвагу тим, до кого це відноситься. Із свого боку ми вже дещо зробили, що було в сфері наших компетенцій і можливостей і в нас згодом буде більше пісєнь про Львів.

Рецензії й огляди

Poland: White Eagle on a Red Field. By Samuel L. Sharp. 338 pp. Cambridge: Harvard University Press. \$5.00.

Коли ми читали нову дуже цікаву книгу проф. Самуеля Шарпа про Польщу, нам пригадалася брошура д-ра Станіслава Скішпика: Українська державна програма на тлі дійсності. Книгу проф. Шарпа можна в деякій мірі назвати: Польська імперіялістична програма на тлі дійсності. Дійсність ця, на думку проф. Шарпа, така, що ледви чи Польща може існувати як самостійна держава. З цієї причини книга проф. Шарпа дуже повчальна, в першій мірі для самих поляків. Вони її повинні прочитати, а деякі місця з неї вивчити напам'ять.

Проф. Шарп вважає, що треба врешті зробити зусилля й вирватися з емоційної атмосфери, яка завжди покривала польське питання, і зробити його оцінку в сфері політичних реальностей. Для цього проф. Шарп наводить докладний і об'єктивний виклад польської історії від найдавніших часів до сьогодні й аналізує стан та умовини існування Польщі, як советського сателіта, та польську проблему в американській зовнішній політиці. Нещастям Польщі, на думку автора, було її положення між двома динамічними й агресивними сусідами, що розвинувшись у модерні держави, легко дали собі раду з анархічною шляхетською Польщею, поділивши її між себе. Впродовж XIX ст. незалежна Польща була мрією багатьох польських патріотів, але ця мрія стала дійсністю тільки тоді, коли найгрізніші окупанти польських земель і вороги політичної незалежності Польщі значно себе послабили в наслідок війни і революцій. Тільки тоді могла повстати польська держава, але кожне посилення її основних противників, Німеччини і Росії, приносило щораз більше ускладнення її політичної позиції, аж, врешті, мусіло довести до катастрофи в 1939 р. Від цієї катастрофи Польща могла врятуватись тільки розумною і далекоглядною політикою, але саме цього найбільше польським державним діячам бракувало в періоді відновленої державності.

„Одинокою шансою Польщі було не причинюватися до власної загибелі“, пише проф. Шарп, „але її державні діячі не використали цієї можливості“. Він гостро критикує польську політику: заграничну, внутрішню, економічно-соціальну, національну. „Польщі бракувало державних мужів, які мали б розум і проникливість“, каже проф. Шарп, „їх заступили політичні авантюристи в стилі Пілсудського й Бека, що робили драматичні, але небезпечні жести, які врешті довели до катастрофи“. І, очевидно, коли тільки Німеччина й Росія почали знову відгравати активну роль у європейській політиці, доля Польщі була вже припечатана. Проф. Шарп не розуміє, яких можна було в позиції між советським молотом і німецьким ковадлом провадити політику ворожості супроти в с і х національних меншин, перетворювати їх у внутрішніх ворогів і, таким чином, поважно причинятися до державної катастрофи, яка, в таких умовах, ставала неминучою.

На думку проф. Шарпа, вигляди на державну самостійність Польщі після війни 1939-1945 р. були мінімальні. Для цього треба було знову розгрому обидвох ворожих Польщі потуг. Західні альянти, яких польські політики вважали ручителями своєї незалежності, не були зацікавлені в незалежності Польщі. Вони були зацікавлені в перемозі над Німеччиною і Японією і для тієї мети схильні були посвятити навіть Польщу. Договори в Тегерані й Ялті, які емоційно вважається зрадою Польщі, були тільки функцією відношення західних альянтів до Німеччини і Росії. Прагнучи перемоги над Німеччиною, західні альянти мусіли йти на великі поступки для Росії. І вони пішли. Реальні, не емоційні, політики могли це цілком добре передбачити. Таким чином Польща стала советським сателітом, бо між двома великими потугами, Німеччиною й Росією, Польща не може існувати як самостійна держава, тільки як с а т е л і т, або Німеччини, або Росії.

В сучасних умовах Росія не зречеться добровільно Польщі. Визволення Польщі може прийти тільки через війну з Росією і через перемогу над Росією, але й то тільки тоді, коли Німеччина залишиться такою ж безсилою, як є тепер. Все це спричинює цілий ряд комплікацій, які польські політики повинні добре розуміти. Від американської зовнішньої політики проф. Шарп вимагає, щоб вона рішуче відмовилась від підтримування польських надій і сподівань. Не зважаючи на всі симпатії американського народу для польського народу, ЗДА не будуть вести з ніким війни за визволення Польщі. Це повинні поляки знати і це повинні їм американські політики сказати без огляду на почуття, які таке отверте визнання викличе.

Цікаво, що проф. Шарп пише, що Польща, як советський сателіт, соціально й економічно зміцнила себе більше, ніж у періоді незалежності. Важливим позитивом є її національна однородність, отже відсутність національних меншин. Проф. Шарп оцінює також, що варшавський уряд має більшу народну підтримку, як ми думаємо, саме з огляду на ці здобутки й ворожість поляків до Німеччини та страх перед її ревіндикаційною політикою.

Отак виглядає оцінка польської політичної ситуації, зроблена американським професором, до речі, уродженцем Польщі. Очевидно, всі ці міркування для польських еміграційних політиків повинні бути відром холодної води на їх розпалені голови. Проте треба сумніватись, чи голос проф. Шарпа дійде до їх свідомості. Їм же море по коліна. Вони не тільки мають надію втримати Польщу з теперішніми кордонами на Одрі й Нісці, але й поширити їх по Збруч, а може й по Дніпро. Вони мають надію домовитись з „порядними“ росіянами і знову з ними поділити Україну і Білорусь (на чергових 20 років, щоб пізніше знову все втратити). І тому вони створюють комітети „одзискання зем всходніх“, Вільна і Львова на еміграції, але досі ще не створили комітету „одзискання“ Варшави, Кракова, Познаня.

Глибокої правдивості твору проф. Шарпа такі політики зрозуміти не можуть і не зрозуміють, тим більше, що вони не зрозуміли глибокої науки минулих подій.

Лев Шан-ський

The Black Deeds of the Kremlin. A White Book. Vol. 1. Book of Testimonies. Ukrainian Association of Victims of Russian Communist Terror. 1953. Toronto. Canada. 545 pp. Illustr. Maps. \$5.00.

Це гарно видана книга, 545 ст. на доброму папері, в солідній оправі, ілюстрована. Вона, без сумніву, причиниться до освідомлення західного світу про трагічне положення української нації, поневоленої московським большевизмом. Англійська мова перекладачів (О. Орелецький та О. Приходько) назагал добра, хоч пізнати, що перекладачі занадто точно трималися оригіналу і, таким чином, їхня англійська мова не має особливостей модерного англійського стилю. Коректа, за винятком небагатьох випадків (напр. ст. 111) дбайлива. Передмову до книги написав професор Саскачеванського університету, відомий знавець української проблеми, — Дж. В. Симпсон. Редагував книгу С. О. Підгайний при співучасті І. І. Сандули та А. П. Степового.

„Біла книга“ — це властиво перший том ширше задуманої праці. На її зміст складаються документальні свідчення різних осіб — жертв большевицького терору в Україні, але трапляються також статті (І. П. Багрянний) і літературні матеріали (М. Лазорський), про які важко сказати, чи вони описують правдиві події, чи є тільки жанром, який американці називають „фікцією“. Це, до речі, недолік книги, яка, на нашу думку, повинна складатись виключно з документальних свідчень, без додатків літературного чи публіцистичного характеру. І саме там, де книга подає добре опрацьовані документальні матеріали, вона має найбільше переконливу силу.

Документальний матеріал редактори старалися подати в упорядкованій, проглядній формі. Окремі розділи книги такі: (1) Концентраційні табори, тюрми, советська юстиція, (2) Табори депортованих, (3) Колективізація, ліквіда-

ція куркуля як кляси і голод, (4) Боротьба за самостійність України і ліквідація інтелектуалістів, (5) Могили жертв масового морду, (6) Російська комуністична диктатура в практиці, (7) Переслідування релігії в СРСР. Зорієнтований український читач знайде в книзі мало матеріалів, яких він би не знав з попередніх публікацій (Статті Багряного, Підгайного, Шкварка й інших) в українській, або англійській мові (Багряного: Обвинувачую в „Юкрейнієн Квортєрлі“). Вартість цих матеріалів різна: клясичним прикладом, як треба опрацьовувати цього рода матеріали, може послужити стаття М. Шкварка: Ухта-печорський концтабір (Подаю повне прізвище автора з огляду на опублікування його матеріалів під повним прізвищем „ДОБРУС“-ом — Нью Йорк 1952). Це найцінніший матеріал у збірці. Цінний він тим, що всесторонньо подає фактичний матеріал, без жадної полемічної, чи менторської закраски. З інших вартісних матеріалів треба відмітити свідчення Підгайного, Соби, Маслівця, Глушаниці, Приходька, Оксани Буревій, Явдаса й інших.

Очевидно, зібрання й видання цих матеріалів вимагало багато праці й коштів, але в загальному це дуже корисна книга, хоча тут і там насувається думка, що з деяких матеріалів можна було зрезигнувати (напр. матеріал Веровського). В інших випадках, насувається думка, деякі матеріали не використано (напр. незвичайно сильні листи М. Драй-Хмара із заслання, подані Ю. Кленом у „Спогадах про неоклясиків“). Можна було теж використати деякі матеріали підпілля, що довели б збірку хронологічно майже до наших днів (напр. стаття: „Ганьба ХХ. сторіччя“ в підпільному журналі „Самостійність“, повна фактичного матеріалу, або підпільні матеріали про концентраційні табори, до речі, опубліковані в англійській мові, що систематикою й повністю не уступають описові М. Шкварка). Знову ж документальний матеріал про нищення української культури й Церкви, зокрема УАПЦ, повинен бути більше усистематизований і пояснений, з огляду на чужинецького читача, що з поданими прізвищами й фактами зустрічається либонь чи не вперше, якщо не рахувати деяких статей в „Українському Квартальнику“. До збірки варто було включити також матеріали про вбивство гол. От. Симона Петлюри й полк. Ковновальця, доконаного большевицькими агентами закордоном. Можна було теж використати статті Святослава Гординського в „Українському Квартальнику“, зокрема статтю „Каміння кричить“ про нищення пам'ятників української архітектури, що цілком має характер документального свідчення.

Можна б продовжувати список матеріалів, які повинні були ввійти до збірки, але можливо, що редактори використають його в дальших томах. Покищо маємо таку „Білу книгу“, якою вона є і нам нічого не залишається, як рекомендувати її також українському читачеві, що знає англійську мову. Така книга повинна бути в бібліотеці кожного свідомого українця. Хто має змогу, повинен подарувати її своєму американському чи англійському приятелеві. Українська громада повинна придбати видавництву кошти для видання дальших томів, повинна допомогти в її поширенні, бо таким чином виконуємо наш найголовніший обов'язок на еміграції — ширення правдивої інформації про наш нарід і московське народовбивство. Треба теж подбати, щоб ця книга була в кожній англійській публичній бібліотеці.

Л. Шан-ський

Chingis Guirey: The Shadow of Power. Indianapolis. Bobbs-Merrill Co. 315 pp. III.

Цього автора повинен знати український читач з різних причин. Прізвище Гірей повинно пригадати татарського хана Шагін Гірея, що на Свят Вечір 1624 року підписав трактат дружби й взаємної допомоги із Запорозькою Січчю, чи його наступника Інєте Гірея, союзника гетьм. Павлюка і т. д. Коли так, то просимо не турбуватись: автор є прямим нащадком Хаджі Гірея, основника кримської династії, хануко, тобто син ханів. Коли ж Ви, читачу, в подробицях „вчительки життя“ не визнаєтесь, бо життя Вас навчило своєї історії, то може пригадаєте історію із „скрінінгами“ в австрійських таборах, десь там у Зальц-

бурзі, чи Лінцу й молодого симпатичного капітана американської армії, що всміхався до вас увічливо й чистою українською мовою звертався: „Сідайте будь ласка“, а після закінчення „скринінгу“ казав „Дякую красенько“. Оце й Чінгіз Гірей, прямий нащадок Хаджі Гірея, а через нього й Чінгіз Хана, ханів син і... капітан американської армії в роки останньої світової війни.

Автор народився в Царгороді й прибув до Америки маленьким хлопчиком із своїм батьком Султан Гіреем, що був командантом кінної черкеської бригади. А втім, я певен цього, що Ви знаєте історію Кубанської держави 17-20 рр. і знаєте, що Султан Шагін Гірей брав участь, як представник Кубані, у переговорах з Україною 1918 р. і як всі адигейські черкеси (Хан Улагай) були за об'єднання Кубані з Україною. Султан Шагін Гірей і Хан Улагай — це дядьки нашого автора, що емігрував малим хлопчиком до Америки й тепер веде в Нью Йорку школу кінної їзди. Хочете стати „джигітом“, будь ласка, знайдете адресу школи в кожній телефонній книзі.

Автор був зв'язковим старшиною американської армії до „союзного“ американського командування у Відні. У своїй цікавій книзі автор розповідає про свої зустрічі із советськими старшинами й генералами та про різні інші об'єкти такого зв'язкового старшини. Пізніше автор брав участь в московській конференції як перекладач і розказує про свої враження. Зміст книжки, це головню переказ розмов, що їх автор вів з різними советськими політиками й офіцерами. Дещо згадується й про „скринінги“, які автор переводив у таборах ДП і про його враження з цих таборів. Деякі місця книги таки дуже для нас цікаві, але ми не хочемо випереджувати читача, що їх сам прочитає.

Автор — американець татарського походження і вільно висловлює свої думки про союзників та їх політичні методи. Він не признає такої дивовижі як російська нація і старається навіть уникати терміну „росіяни“, заступаючи його терміном московська нація, московитяни. Поза існуванням московської нації і московитян, він бачить добре українців, білорусів, татарів, грузинів і т. д. і розуміє їх. Не завжди авторові екскурсії в історію вірні, часом навіть помилкові, але не можемо йому відмовити загальної орієнтації. За те, що він крім навчання „джигітовки“, старається також зорієнтувати американців в справжньому обличчі Східної Європи, ми можемо бути тільки вдячні нащадкові колишніх союзників нашої Батьківщини.

Лев Шан-ський

Вадим Лесич: Ліричний зошит. Поезії. Накладом Пріятелів поезії. Нью-Йорк, 1953. Ст. 47, з портретом автора.

Нові українські поети довели класичні форми поезії до такої досконалості, що ледве чи в цьому напрямку можна буде створити щось ще краще. Правда, прийдуть нові теми, інші інтонації, в яких ще найбільше зможе виявити себе кожна нова індивідуальність, але довершеність клясичного стилю ледве чи буде перевершена. Шукання інших поетичних доріг може йти тільки в опозиції до того стилю, тобто, замість строгості форми — зумисна її вільність, замість мелодійної пливкості ритму — так само зумисні шорсткості словосполук, замість прозорості і логічної ясності думки й поетичних образів — зумисна заплутаність. Звичайно така поезія часто ви-

хоплюється з площини звичайних критеріїв, що мають її контролювати і тоді не раз годі додуматися, чи дана думка й образ справді такі глибокі, що переростають спроможність нашого розуміння, чи, може, ті думки й образи є впливом, власне, недодуманості й недомальованості душі й інтелекту самого творця.

Лесич належить до того кола нової західно-української поезії, що почала шукати доріг і оформлюватися на самому переломі 20-их і 30-их рр. Характеристичними її рисами було невдоволення тодішнім загальним станом галицької, надто розліриченої, поезії, а звідси — екскурсії в поезію західно-європейську, особливо французьку. Улюбленими авторами молодих наших поетів у ті часи були Бодлер і Рембо, Вергарн і, навіть,

Аполінер, переклади з якого можна було зустрічати в тодішній літературній пресі. Не без деякого впливу була й модерна поезія польська, якій, зрештою, також просвічували згадані величини французької поезії. Проте промоторами нових напрямків була не так література, як образотворча критика, і мабуть не випадково такий поет, як Антоніч — був членом не літературної, але мистецької організації.

Такі думки й порівняння приходять на гадку, коли читати збірку Лесича. Основна її риса — деструкція форм, — так сучасні малярі із скравків усяких форм і барв творять свої малярки, які ніколи не діють заспокоїливо, тільки подражнюють змисли своєю недоговореністю і натяками на речі, що стали читати спонукати для якихось форм. Правда, Лесич не впадає у крайності і в своєму стилі він навіть досить поміркований і нераз майже по-старосвітському прирівнює свою душу до пташки в руках і навіть попадає у тон Рильського:

Я хочу крикнути в безкрає
роздалля синіх безбереж —
— але душа моя вмовкає
і я із нею мовкну теж.

Але такі щирі настрої і тони трапляються нечасто. Проте, наведена строфа характеристична: поет у багатьох місцях своєї збірки виступає як деструктор форми, але його почуття залишаються якось позаду, в них бренть лірична чутливість, яка, може, вимагала б прецизніших і рафінованіших форм для свого повного вислову. А так — залишається неспокій, поет, замість зближити читача до усвідомлення істин, тільки вказує на них, залишаючи читача без відповіді.

З формальних засобів особливо звертає увагу рима, часом вирафінована й вигадлива, то знову неточна: обмоклих — поклик, плигах — до-стиглих, віття — витязь, повісмо — запізно (всі приклади з одного тільки вірша), а далі вік її — реліквії. Деколи Лесичева рима не піддається схопленню (океан — житам і житам — копита — в найближчій строфі). Та найбільше, мабуть, вражають рими з твердих і м'яких приголосних, вроді

дні — чужини, зеленів — чужини тощо. Новотвори вроді пустку — уст кут, овочу — мову вчув добрі хіба до віршів калямбурних, бо інтонаційний принцип української поезії не надає ніякого значення словам, що знаходяться поза межами ударів, тимбільше останнього.

Мабуть, найкраща річ у збірці це поезія „Проминання“, де її автор говорить про достиглу таємничість пологлих слів, промовчану важкими книгами, про сині тіні, що у піжмурки шукають дня... Усе тут, слова і образи, суто поетичне і висловлене тією мовою, що безпосередньо і щиро добуває собі довір'я нашого почуття.

С. Г.

Іван Гончаренко: На землі оновлений. Вірші та поеми. Держ. В-во Художньої Літератури. Київ, 1951. Стор. 300.

Підсоветські видання, ті, що оправлені в тверді палітурки, усі мають специфічний запах ерзаців від тих клеїв і політур, які надають більшої тривалості низькопробним сортам полотна чи „шкіри“. Цим специфічним запахом відгонить і збірка Гончаренка, не тільки зверху. Вірші в ній не менш посклеювані і не менш покриті урядовою політурою, як і прикрашена, також ерзац-золотом, обкладинка, в яку вони вплетені. Гончаренкові вірші — типове явище і продукт советських умов на Україні і подібна віршова продукція була вже нераз предметом невеселого розгляду в нашому журналі. Форма таких віршів, звичайно, бездоганна, вона має рівень уже виробленої масової продукції (цегла, пляшки, цвяхи тощо), але даремне в таких віршах шукати якогось свіжого поетичного подиху.

Найраніші вірші Гончаренка позначені 1926-им р., вони під впливом народної пісенності і, можна сказати, ще найкращі в збірці твори. Та після цього автор перейшов усю кончену для підсоветського поета дресуру і навчився виробляти за станком пристойні з погляду советської критики речі поетичного ширпотребу. Автор, як і слід, скрізь дуже обережний, го-

ворить загальниками („батьківщина“), рідко згадує слово „Україна“, а як уже згадує, то зараз не забуває додати й Кремль. В збірці повно віршів про Китай, Абіссію, про Леніна, Чкалова, Руставелі, Ватутіна, Дімітрова, Маяковського, а про Одесу вміє він сказати тільки те, що в ній жив Пушкін. Але треба признати, що в часі війни, коли советська цензура дала письменникам деякі мікроскопічні полегші, як стимул для воєнного патріотизму, Гончаренко, як і Совюра, відгукнувся двома-трьома теплішими віршами і про Україну. Проте ці нечисленні речі створені поряд з останнього сорта агіткою, вроді:

...Що шаленить недовго кату,
що про визволення твое
в Кремлі ясному радять раду,
бо є Москва і Сталін є.

Характеристично зазначити, що, пишучи про похід советської армії на Берлін, автор згадує „грізно гармати руські б'ють“, хоч, як знаємо з советських таки офіційних комунікатів, на Чехію ішла „1-а українська“, а на Вроцлав-Берлін „4-а українська армія“. З нових „поетичних“ завдань слід відмітити вірші звернені проти Америки („заокеанські генстери-пани“), „у фраках троглодити, а не люди...“) та проти Ватикану („а папа Пій кадило смалить“ і разом з Блюмом „дурманих людство“)...

Більша поема „Заручини“ розповідає про воєнне та колхозне життя бунтя Петра Кузьменка. Під час війни він рятує від розстрілу групу поляків, яким німці в останню годину дозволили ще помолитися в костелі ... перед іконостасом. Один з врятованих поляків дякує йому так:

Дзенкую, брате дорогий,
у нас тепер один
із вами шлях, збавитель мій! —

Потому герой вертається на свинську ферму, де його відвідує врятований поляк, Казімір, що й подивляється досяги советського господарства. Гончаренкові рядки і на цю тему — такий своєрідний зразок того, до чого привчили наших підсоветських поетів, що варто подати хоч кілька з них:

Рогатих ферму мовчазну, —
корів рогатих і сумирних
змінив свинарник. Туші жирних
свиней, розбуджених від сну,
заворухилися в тривозі,
зачувши шерех підшов
по кам'яній дзвінкій підлозі.
Звелися льохи. Хрюк пішов...
... В нас двадцять тон одного сала
за рік на фермі нароста!

Варто ще відзначити русифікацію мовних засобів: Уолл-стріт (у-олл — двоскладове слово з наголовком на „у“), аудиторів (а-у) тощо. Замість „цитринів шкурки“ (у плящі з горілкою) автор пише „лимонні корки“.

Можливо, таких збірок, як ця, не треба б розглядати з погляду літературного. Все ж вони цікаві хочби тим, що демаскують різні характеристичні риси советського побуту й ментальності та показують ту безодню, в яку скотилася в советських умовах людська душа. Одна з Гончаренкових героїнь, колхозна жертва, так і має єдиний ідеал: „Боліла серцем і душею, щоб кожен виростить буряк“. Так і Гончаренкова поезія стала служкою советської економіки, але ледве чи в умовах економіки давніх фараонів раби вкладали в мелення зерна на жорнах серце і душу.

С. Г.

Хуртовина, Панас. Під небом Волині. (Воєнні спомини християнина). Вінніпег 1952, ст. 207.

Якесь невідоме видавництво випустило в Вінніпегу книжку т. зв. „воєнних споминів християнина“, в якій автор, якийсь „євангельський проповідник“ списав свої спомини з воєнних часів, останньої світової війни, на Волині.

Знаємо, що під небом Волині діялися різні дива, але неправду і ненависть до українських борців за волю, перекручування історичної правди та релігійну й територіальну ненависть серед українців ширили там вороги українського народу та окупанти. І це ніяким дивом не було. Але великим дивом є те, що ненависть проповідує, історичні факти і правду перекручує **українець і християнин**, в даному разі євангельський проповідник, який не

вагається українських повстанців називати — зовсім по-большевицьки — бандитами, гіршими від німців і большевиків. Протиставивши „мельників-цв“ „бандерівців“, автор пише про них: „Нам, євангельським християнам відразу таки казали, що коли вони (бандерівці, П. М.) прийдуть в Україні до влади, то зроблять з нами те, що німці з жидами (підкреслення всюди мої — П. М.). І ми вірили, що так було б, бо пізніші дії показали, що це не люди, а звірі, не повстанці, а бандити. Тепер в бандерівцях опинилися всі, хто прагнув чиніть кривди, хто мав на когось злобу. Такі йшли до бандерівців і мстилися на своїх противників. Тому й опинився в них весь непотрібний елемент, всі ті, які не мали в душі жадного співчуття до людини, не мали сумління (ст. 141-2).

„Була тепер Україна, ніби своя повстанча влада, але вона не була краща за більшовицьку чи німецьку“ (ст. 144).

„(Я) не бажав входити до управи „Просвіти“, бо там почав панувати дух церковно-православний і для євангельського віруючого там місця не було“ (ст. 101).

„Особливо великою ненавистю падали до нас бандерівці-галичани, яких набралось десь на Волині. Ці вихованці греко-католицизму ніяк не могли зрозуміти, що в майбутній Україні має бути якась інша віра, крім їхньої. Вони навіть стиха говорили, що вся Україна має бути католицькою, бо так, мабуть, казали їм їхні священники. І ми переконалися, що коли б, не дай Боже, вони мали змогу піти далі в Україну, вони б залили її кров'ю, вони поклали б на неї нове ярмо католицизму, який ні в чому не вступив більшовикам, як каже нам історія христових походів і „святої інквізиції“ (ст. 147).

Огидні інсинуації на греко-католицизм і на православ'я — з міною побожного „євангельського“ християнина, нікчемне зневажання українських повстанців та цькування на „галичан“, ніби живцем взяті з „Большевицької Правди“, або „Радянської України“, тільки зручно прикриті „християнізмом“, „патріотизмом“ і „спів-

чуттям“ автора до українського народу, мученого большевиками і німцями.

Справжнє ж обличчя Хуртовинино-го „патріотизму“ виявляється в інших фактах: по встановленні німецької окупаційної влади він добровільно зголюється на „державну“ посаду рахівника при стяганні наложених німцями контингентів з українського населення. В цій ролі він почувається знаменито і ніже словечком не згадує про жалі й болі граблених українських селян. Навпаки, його турбує те, що „з лісу“ прийшло повідомлення, щоб не збирати по селах для німців жадного контингенту. А з міста знову прийшло розпорядження, щоб контингенти збирати і ще більші, як перед тим. І невідомо було, кого слухати“, каже Хуртовина на ст. 126.

„Справжньому християнині і патріотів“ Хуртовині невідомо було кого слухати! Йому не задримали ноги перед німецькими грабіжниками, але задримали тоді, коли українські повстанці покликали його дати ключі від магазину, щоб повернути селянам пограбоване в них „контингентом“ майно:

„Я скоро вдягнувся і вийшов на подвір'я. Чомусь тремтіли мені ноги, хоч я і знав, що нічого вони мені злого не зроблять“ (Ст. 127).

І „бандерівські звірі й бандити“, як це називає українських повстанців „український євангельський проповідник“, справді нічого злого не зробили йому, членові контингентової комісії, який всупереч виразному закликові УПА не помагати німцям грабувати українське населення, далі стягав збільшені контингенти. Більше того: щоб врятувати його перед можливим переслідуванням німців, дають йому схоронище в УПА, при чому, шануючи його „євангельські“ переконання, дають йому запевнення (і додержують його!) не вживати його ніколи до будь-яких бойових акцій, а доручають працювати книговодом в харчовому відділі УПА. Отже, та сама праця, що він робив її попередньо для німців, з тою різницею, що тепер йому працювати доводилось для своїх, українських повстанців. Але зміну свого ста-

новища „християнський проповідник“ кваліфікує в своїм нотатнику, як примусову:

„І почав я свою нову, примусову працю. Сидів цілими днями над паперами, стукав рахівницею, а туга поривала мене додому“ (ст. 160).

Значить, стягання контингентів з українського населення для німецьких окупантів було добровільним, милим, християнським і патріотичним заняттям; а канцелярійна праця для УПА — примусовою, важкою, нестерпною...

А може його тягнуло додому, щоб свobodно, по-своєму помолитися, бо ж, як він твердить, так галицькі греко-католицькі, як і волинські православні бандерівські звірі маючи владу, — а тепер вони її мали над ним, — рішені зробити з інакшевірними те, що німці з жидами?.. Мабуть, що ні, бо сам він пише:

„Недалеко нашого постоя лежали села, в яких були церкви Євангельських Християн і Баптистів. Щонеділі я ходив туди на Богослуження, проповідував слово Боже. Брати там знали мене ще з перед війни. Не дивувалися тому, що я „в партизанах“, бо й з їхніх громад деякі брати були на такій праці“ (ст. 161).

Виходить, — що те страшне православне та греко-католицьке бандерівське СБ знало, куди він щонеділі ходить, бо ж Богослуження не були таємними, і не тільки з ним та з другими „євангельськими братами“ не робило „того, що німці з жидами“, але й одного слова заборони чи якогось застереження їм не сказали; навпаки, вони дали їм повну свободу молитися та проповідувати.

Так ото сам такі „євангельський проповідник“ виявляє нехотячи свою брехню про релігійну нетерпимість і терор православних чи греко-католицьких „бандерівців“.

Подібно мається справа і з іншими брехнями „євангельського проповідника“. В одному місці він пише, що „бандерівців уважали люди своїми ворогами і тішилися, коли десь німці з поляками розбивали їх“ (ст. 160).

А чотири сторінки далше пише, як українські селяни, що самі жили в нужді, з власного почину збирають

між собою святкові подарунки і, не дивлячись на небезпеки, доставляють їх „нашим повстанцям“, бажають їм веселих свят і перемоги. Котрі ж це, тоді, люди уважають „бандерівців“ своїми ворогами і тішать їхніми невдачами? Певно ті, що добровільно помагали німцям здирати контингенти із своїх братів і вважали це приємною „державною посадою“, а працю для свого народу — вимушеною, та нестерпним тягарем.

Та при появі згаданих різдвяних дарунків виявляється ще одна интересна риса характеру цього „християнина“:

„Коли дядьки вийшли, я відкрив одну дерев'яну скриню. Вона була повна печених різдвяних сухариків, цукорків, медівників, а зверху лежала різдвяна картка, на якій було написано: „Поздоровляємо наших рідних волинських братів-повстанців з Різдом Христовим. Галичани“.

Значить, дарунки були призначені для українських повстанців, а „євангельський проповідник“ їх „їв, а вони були такі смачні, смачні“ (ст. 165).

Далі довідуємось, що цей „брат“ завдячує властиво своє життя бандерівцям і галичанам, які його переховували і з нараженням власного життя переводили через границю, іншим разом, коли його та інших „євангельських братів“ німці арештували й вели на ростріл, українські повстанці розбили німців і врятували арештованих від неминучої смерті. А цей „християнський братчик“ називає їх за те „звірами“ та „бандитами“. От і вдячність „побожного християнина“, євангельського проповідника.

Такої брехні і мимовільного заперечення її, нацькування українців на українців, а зокрема східноукраїнців на волиняків і навпаки в книжці багато більше, тільки ж ми не станемо тут цитувати всього того бруду і гною, бо стидно за автора, за його одновірців, та за тих, що таку книжку взялися видавати, ще й до того анонімно, видно, самі стидалися того, що такий бруд пускають у світ.

Петро Мірчук

Черкасенко, Спиридон: Пригоди молодого лицаря. Повість для молоді в 3-х томах. Друге видання, Вінніпег, 1952. Видавець Іван Тиктор. Клуб Приятелів Української Книжки, чч. 13, 14, 15.

Спиридон Черкасенко, автор гарних патріотичних поезій та драматичних творів („Про що тирса шелестіла“, „Казка старого млина“, „Вельможна пані Кочубеїха“), виявив себе теж і в ділянці прози. Як у драмах з історичною тематикою, так і в повісті автор захопився козацчиною. На тлі подій з часів гетьмана Сагайдачного змалював він пригоди й переживання юнака, який став героєм, гідним козацького лицарства. Він попав в конфлікт у своєму селі з представником польської влади, не мігши стерпіти соціальної і національної кривди, якої зазнавало тоді від поляків населення України, утікає на Січ, де між січовим лицарством набирає досвіду й гарту в походах та пізніше вертається щасливо додому.

Повість, призначена для масового читача, визначається гарними описами природи, степу, Січі, козацьких походів і боїв. Змалювуючи гарні й характерні постаті козаків та їх героїзм, автор ідеалізує українське січове лицарство та старається передати його світлі традиції молодому поколінню. Книжка є доброю лектурою для молоді.

В. Лев.

Наш Львів. Ювілейний збірник. 1252 — 1952. В-во „Червона Калина“ Нью-Йорк 1953, 260×195, 212(+4) ст.

Видавництво „Червона Калина“, відоме з рідного краю гарними виданнями на тему визвольних змагань, відновило в Америці свою діяльність і перше своє поважніше видання присвятило великим роковинам Львова. І треба відмітити, що воно перше відзначило ці роковини і то об'ємистим виданням, яке заслуговує на загальну увагу. В збірнику є 30 статей на різні теми, зв'язані зі Львовом. Про початки Львова говорять статті Я. Пастернака, М. Андрусяка та Л. Лепкого, про Львів часів визвольних змагань статті Л. Мишути, Н. Гірняка, Р. Купчинського, М.

Пачовського, В. Калини, про мистецький Львів статті Л. Луцева, В. Січинського, В. Витвицького, В. Лева. Інші статті як В. Мудрого, Р. Раковського, В. Трембіцького, І. Костюка, Г. Лужницького та інші порушують інші теми й питання, які кидають певне світло на історію та життя Львова. На кінці збірника подано зміст англійською мовою.

Власне, коли читаємо цей зміст, то й дивуємось, чому видавництво не подбало про добру, ґрунтовну статтю про Львів в англійській мові. Вона зовсім певно більше була б на місці і більш була б побажана й корисна, аніж сухенький зміст або... „Меморіал Державного Центру до Американського Уряду“, який попав сюди хіба зовсім випадково, бо ні зі Львовом, ні з роковинами Львова не має нічого спільного. Але тут, видно, грали роллю якісь інші т. ск. позароковинні, тобто політичні мотиви, що видно з того, що про 30. червня 1941 року нема ніякої згадки, хоч це подія, якій обов'язково належить місце в такому збірнику. Бо якби хто на ту подію і не дивився, то все одно заперечити її не може, ані вимазати з історії. А коли так, то належало її згадати, бо вона, напевно більше, ніж деякі інші дрібні й маловажні події, які знайшли місце в збірнику, має своє немаловажне значення. Отже наявність незв'язаного з темою „Меморіалу“ і брак згадки про 30. червня говорять, що видавці, а чи редактори підійшли до такого факту, як роковини Львова, не з загальноукраїнського і безсторонного становища, але з партійно-групового, що є поважним негативом, особливо для „Червоної Калини“, яка давніше не була видавництвом груповим чи партійним, але загально-українським. Та таке становище видно було йому чомусь невідгідне, дарма, що колись воно було присвячене визвольним змаганням.

Поминаючи цей поважний недолік, в загальному збірнику робить позитивне враження і подає цікавий і різnorodний матеріал, легкий до читання. Наш читач, який про Львів майже нічого не знає, матиме можливість виробити собі бодай приблизний образ

цього города, який в історії України відігравав не раз дуже немаловажну роль, не тільки зрештою, як столиця Західної України, але й як місце, де не раз кувалася доля всієї України. Певно, що для повноти образу треба було ще багато іншого матеріалу, але це вже справа іншого порядку. Все таки це перший і, мабуть, найбільший збірник про Львів, бо навряд, чи українська еміграція здобудеться на більший і ґрунтовніший. Загальний характер збірника радше інформативно-популярний ніж науковий, не зважаючи на декілька солідних наукових статей. Статті писані легко, приступно і зрозуміло, читаються з приємністю. Правда, вони вибрані досить випадково, але можливо, що редактори і не ставили собі якоїсь програми, чи системи, за якою добирали б і укладали б матеріал, тому й тематика збірника різноманітна, але якоюсь внутрішньою провідною думкою не зв'язана. Статті, треба сказати, дуже цікаві, але якісно дуже нерівні, через що рівень збірника не втриманий на потрібній висоті. Не помітно також тягlosti в зображенні історії Львова, що не дозволяє читачеві виробити собі повноти образу, яку такий збірник конечно повинен давати. Можна було добирати статті так, щоб показати Львів наче б

у перекрою, бо це дало б змогу пізнати його т. ск. внутрішню будову. Та це інша справа, що можна було. Можна, нпр. в безконечність вичислювати, що „можна“ було, що „варто“ було б і чого „треба“, але редактори— до речі, варто було подати, хто редагував збірник, бо сам він хіба не зредагувався — можуть сказати, що вони таких великих чи особливих завдань собі не ставили. І будуть мати рацію, бо важко редагувати збірник за чужими уподобаннями та бажаннями. А коли б і хотіли видати досконалий, який під кожним оглядом задовільняв би всіх, то хто знає, скільки треба б чекати на нього. Добре, що є такий, бо він все таки дає певні інформації про Львів та історичні відомості.

Щодо ілюстрацій, то треба сказати, що під тим оглядом збірник незвичайно убогий. І кількісно і якісно (коли йде про технічну якість). Ілюстрації таки треба було дати більше і краще виконаних, бо деякі просто безнадійні. Це збільшує кошти видання, нема що й казати, але... це ж великі роковини Львова. Та в загальному збірник, скільки б його не критикувати, явище позитивне, й потрібне. Тому видавництву „Ч.К.“, що перше відгукнулося на ці роковини, належить признання й привіт.

Б. Ром.

Бібліографія

Бібліографія

Афнер, Григорій: Поручник Ілько Вовчаренко. Історична повість із часів Визвольних Змагань. Накладом автора. Париж, 1952, 187×140, 163(+7) сторін.

Афнер, Григорій: Висота „227“. Повість із Визвольних Змагань. [Накладом автора. Париж 1952, 187×140, 178(+6) ст.]

Афнер, Григорій: За Львів. Оповідання з часів Визвольних Змагань. Накладом автора. Париж, 1952, 187×140, 206(+10) ст.

Чуб, Дмитро: Це трапилося в Австралії. (3 австралійських вражень і пригод). Українське Видавництво, Сідней 1953, 184×125, 62(+2) ст.

Спомини чотового **Островерхи**. Хроніка тактичних відтинків УПА: „Лемко“ і „Маківка“ 1944-1948. В-во „До Зброї“, Мюнхен 1953, 205×147, 167 (+1) ст.

Николяк, Дм. А. Короткий історичний нарис Українського Народного Дому в Торонто. З нагоди 35-літньої праці Товариства. Опрацював... Накладом Українського Народного Дому 191 Lippincott St., Toronto 4, Ont. 1953, 227×152, 36(+1) ст.

Романенчук, Б.: Українська мова. Граматичні й правописні вправи для третього року навчання української мови. Видавництво „Шкільної Ради“, Нью-Йорк — Філадельфія, 1953, 235×150, 93(+3) ст.